

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

гуманітарний факультет

кафедра теорії та практики перекладу

пояснювальна записка до
дипломної роботи
магістра

**КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ВСТАВНИХ СЛІВ І КОНСТРУКЦІЙ ТА СПОСОБИ ЇХ
ПЕРЕКЛАДУ**

Виконав: студент (-ка) групи ГФз-319м

Спеціальність: 035 «Філологія»

Освітня програма (спеціалізація):
035.041 «Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська»

Целікова Єлізавета Євгеніївна

Керівник к.ф.н., доц. Г. А. Лещенко

Рецензент к.ф.н., доц. Є. А. Лут

Запоріжжя-2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут, факультет ЕГІ, гуманітарний факультет
Кафедра теорії та практики перекладу
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 035 «Філологія»
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) 035.041 «Філологія (германські мови та літератури (переклад включно)), перша – англійська»
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
« _____ » _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА

Целікової Єлизавети Євгеніївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Комунікативно-прагматичні особливості вставних слів і конструкцій та способи їх перекладу

керівник проекту (роботи) Лещенко Ганна Анатоліївна, к. ф. н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «06»11.2020 року № 317

2. Строк подання студентом проекту (роботи) 10 грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до проекту (роботи): теоретичні та критичні праці вітчизняних та зарубіжних вчених: Л. Бархударова, О. Галайбіді, К. Городенської, П. Дудик, В. Карабана, В. Комісарова, Є. Пантелеєвої та ін.; підручник Barry P. «Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory» та його переклад О. Погинайко.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): поняття «вставні слова» та «вставлені конструкції»; функції вставних слів та вставлених конструкцій у науково-навчальному тексті; модель відтворення вставних слів і вставлених конструкцій мовою перекладу; способи їх перекладу.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	Лещенко Г. А., к. філол. н., доцент		
II	Лещенко Г. А., к. філол. н., доцент		
III	Лещенко Г. А., к. філол. н., доцент		
IV	Журавель С.М., ст. викладач		
Нормоконтроль	Підгорна А. Б., к. філол. н., доцент		

7. Дата видачі завдання « 7 » вересня 2020 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вибір теми дипломної роботи	вересень 2020	виконано
2.	Розробка завдання на дипломну роботу	вересень 2020	виконано
3.	Складання календарного плану роботи	вересень 2020	виконано
4.	Збирання матеріалу для написання 1 та 2 розділів	вересень – жовтень 2020	виконано
5.	Підготовка розділу 1	жовтень 2020	виконано
6.	Підготовка розділу 2	жовтень 2020	виконано
7.	Підготовка розділу 3	листопад 2020	виконано
8.	Підготовка розділу 4	листопад 2020	виконано
9.	Написання вступу і загальних висновків роботи	листопад – грудень 2020	виконано
10.	Оформлення дипломної роботи	грудень 2020	виконано
11.	Нормоконтроль	1-10 грудня 2020	виконано
12.	Рецензування дипломної роботи	10-12 грудня 2020	виконано
13.	Захист дипломної роботи		

Студента

_____ Целікова Є.Є..
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

_____ Лещенко Г.А..
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

ДР: 99 с., 2 додатки, 83 джерел.

Об'єкт дослідження – вставні та вставлені одиниці і конструкції в контексті комунікативно-прагматичної діяльності та способи їх перекладу.

Мета роботи – комплексне вивчення комунікативно-прагматичних особливостей вставних слів і конструкцій англійської мови і систематизований опис способів їх перекладу на українську мову.

Методи дослідження – описовий метод, контекстуальний і ситуативно-контекстуальний аналіз, комунікативно-прагматичний аналіз, метод перекладацького аналізу.

В першому розділі магістерської роботи визначено поняття «вставні слова» та «вставлені конструкції», досліджено їх типи, окреслено функції вставних і вставлених елементів. Другий розділ присвячено комунікативно-прагматичному аспекту функціонування досліджуваних елементів у науково-навчальному тексті. У третьому розділі запропоновано модель відтворення вставних слів і вставлених конструкцій мовою перекладу та проаналізовано способи перекладу англійських вставних і вставлених елементів. У четвертому розділі викладено основні заходи з охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях. У висновках узагальнено результати дослідження.

ВСТАВНІ СЛОВА, ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ,
КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ, НАУКОВО-
НАВЧАЛЬНИЙ ТЕКСТ, ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ,
ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

ЗМІСТ

Завдання на роботу

Реферат

ВСТУП.....6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВСТАВНИХ СЛІВ ТА ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ

1.1. Визначення понять «вставні слова» та «вставлені конструкції».....9

1.2. Типи граматично ізольованих частин речення.....14

1.3. Функції вставних слів та вставлених конструкцій.....19

РОЗДІЛ 2. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВСТАВНИХ СЛІВ І ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ У НАУКОВО-НАВЧАЛЬНОМУ ТЕКСТІ

2.1. Загальні особливості науково-навчальної літератури.....22

2.2. Функціонування вставних слів та вставлених конструкцій у науково-навчальному тексті.....24

РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ВСТАВНИХ СЛІВ ТА ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ

3.1. Модель відтворення вставних слів і вставлених конструкцій мовою перекладу.....33

3.2. Прагматичний аспект перекладу вставних слів 34

3.3. Прагматичний аспект перекладу вставлених конструкцій.....41

3.4. Відтворення вставлених конструкцій мовою перекладу в аспекті перекладацьких трансформацій.....48

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1. Аналіз потенційних небезпек.....60

4.2. Заходи по забезпеченню безпеки..... 62

4.3. Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці..... 65

4.4 Заходи з протипожежної безпеки.....71

4.5. Заходи по забезпеченню безпеки в надзвичайних ситуаціях.....	72
ВИСНОВКИ.....	76
SUMMARY.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ	
Додаток А. Тези за темою роботи.....	91
Додаток Б. Вставні слова vs вставлені конструкції.....	98

ВСТУП

Нещодавно у лінгвістиці значно поживалося дослідження метатекстових елементів, до яких належать вставні одиниці та вставлені конструкції, оскільки вони є об'ємними, індивідуальними та водночас типовими засобами мовного вираження думок, почуттів тощо. Інтерес до категорії вставлення пояснюється тим, що змінилися склад вставлених конструкцій, прийоми їх уведення в речення, форми ускладнення тексту, текстова мотивація в цілому [Турчак 2011, с. 163]. Так, науковці досліджували їхні граматичні та семантичні особливості [Дудик 2002; Шульжук 2004; Приймак 2010], аналізували вставні елементи як один із засобів вираження модальності речення [Аникин 1956; Агафонова, Морараш 2006; Кобец 2011; Мацкевич 2012], або як засоби реалізації лінгвокреативності [Ємельяненко 2013], з'ясовували їхні інтонаційні можливості [Романова 1971; Плющ 1976], вивчали функціонування вставних і вставлених одиниць у складі різних типів речень та тексту [Амосова 1971; Danes 1974; Олійник 2002; Грицина 2002; Онищенко 2005; Завальнюк 2009; Шемякіна 2018 та ін.].

Однак, поза увагою науковців залишаються комунікативно-прагматичні особливості функціонування вставних слів і конструкцій у науково-навчальних текстах та способи їх перекладу, що й становить **актуальність** магістерської роботи.

Зв'язок роботи з науковими темами. Магістерську роботу виконано в межах ініціативної наукової теми кафедри теорії та практики перекладу Національного університету «Запорізька політехніка» № 61118 «Система й структура германських мов у когнітивно-комунікативній парадигмі знань». Тема роботи затверджена наказом ректора № 317 від 06.11.2020 р.

Об'єктом дослідження є вставні одиниці та вставлені конструкції в контексті комунікативно-прагматичної діяльності та способи їх перекладу.

Предметом аналізу постають комунікативно-прагматичні особливості функціонування вставних слів і вставлених конструкцій у науково-навчальних текстах та способи їх перекладу українською мовою.

Матеріалом дослідження є підручник Пітера Баррі «Вступ до теорії: літературознавство та культурологія» [Barry 1995] та текст перекладу, виконаний Ольгою Погинайко [Баррі 2008].

Мета магістерської роботи полягає в комплексному вивченні комунікативно-прагматичних особливостей вставних слів і вставлених конструкцій англійської мови і систематизованому описі способів їх перекладу на українську мову.

Мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- розкрити сутність, структуру та специфіку понять «вставні слова» та «вставлені конструкції»;
- висвітлити типи граматично ізольованих частин речення;
- розглянути функції вставних слів та вставлених конструкцій у науково-навчальних текстах;
- запропонувати алгоритм порівняльного аналізу повноти відтворення прагматичного потенціалу вставних елементів у тексті перекладу;
- встановити структурні, семантичні та стилістичні відповідності та невідповідності перекладу вставних слів та вставлених конструкцій (еквівалентність та адекватність перекладу).

У процесі аналізу було застосовано такі **методи дослідження**: *описовий метод* із застосуванням прийомів спостереження, інтерпретації, зіставлення, узагальнення та типологізації; *контекстуальний і ситуативно-контекстуальний аналіз* для виявлення ситуативно-детермінованих зв'язків мовних одиниць, причин та способів їх вживання; *комунікативно-прагматичний аналіз* для встановлення кореляції між різноманітними способами мовного вживання вставних слів і конструкцій і параметрами комунікативно-прагматичної ситуації, *метод перекладацького аналізу* – для

аналізу труднощів, що можуть виникнути під час перекладу текстів даного типу та виявлення шляхів їх подолання через застосування перекладацьких трансформацій.

Теоретичне значення даної роботи: вивчення особливостей вставних слів і конструкцій в комунікативно-прагматичному аспекті дозволяє аргументовано представити інтенціональну обумовленість таких елементів, їх роль в оптимізації мовного спілкування.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування результатів дослідження в лексикографічній практиці при створенні словників спеціалізованої сфери спілкування, зведеного словника комунікативно-прагматичних мовних одиниць тощо.

Апробація результатів дослідження: Основні положення та результати дослідження представлено в доповіді на науково-практичній конференції «Сучасна філологія: перспективи та пріоритетні напрями наукових досліджень» (26-27 червня 2020 р., м. Одеса). Концептуальні ідеї магістерської роботи знайшли своє відображення в тезах «Комунікативно-прагматичні особливості вставних слів і конструкцій у науково-навчальних текстах» [Целікова 2020].

Структуру магістерської роботи зумовлено науковою логікою дослідження, його метою та поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (83 позиції) та додатків. Загальний обсяг роботи – 99 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВСТАВНИХ СЛІВ ТА ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ

1.1. Визначення понять «вставні слова» та «вставлені конструкції»

Варто зауважити, що вставні та вставлені конструкції вже тривалий час є предметом уваги лінгвістів, але поки що науковці не дійшли згоди щодо їх термінологічної дефініції та функціонального навантаження в реченні.

У мовознавстві на позначення цих мовленнєвих утворень існує багато термінів, зокрема: «вставні та вставлені словосполучення», «вставлено-модальні слова» чи «модалени», «вставні компоненти» чи «вставлено-союзні компоненти», «вставлено-модальні одиниці», «вставленеві конструкції», «вставлені слова й звороти», «оцінювальні кваліфікатори (вставні компоненти)», «вставні елементи», «внесення», «вставні конструкції», «вставлені висловлювання» тощо. В англійській мовній традиції вони відомі як «writing phrases», «linking words», «signalling words», «inserted words» «opinion words and phrases» [Boylan, Browning та ін., 2018]

У сучасній лінгвістиці багато науковців розділяють категорію вставності від категорії вставленості. Вони схожі, але водночас змістовно неоднорідні. Так, К. Шульжук чітко розмежовує ці поняття: «на відміну від вставних слів, словосполучень і речень, що виражають суб'єктивне ставлення того, хто говорить, до висловленої ним думки, вставлені слова, словосполучення й речення виражають такі додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які доповнюють, уточнюють, розвивають зміст висловлення, вказуючи на якість деталі чи нові факти, що не були передбачені в перший момент формулювання думки» [Шульжук 2004, с. 169].

Вітчизняна дослідниця З. Олійник детально аналізує неоднорідність категорію вставності й категорію вставленості:

- 1) обидві категорії, не зважаючи на наближеність у функціональному плані, не сполучувані ані за формою, ані за функцією, ані за значенням;
- 2) категорія вставленості, виконуючи диференційну функцію, зближена з категорією суб'єктивної модальності, проте не є засобом її вираження;
- 3) висловлювання, що містять вставні та вставлені компоненти, являють собою багаторівневу інформативно-прагматичну структуру;
- 4) вставні та вставлені компоненти реалізовані на базі синтаксичних зв'язків, що суперечить традиційним поглядам про їхню синтаксичну незв'язаність, ізолюваність;
- 5) вставні компоненти мають узуальний характер;
- 6) вставлені компоненти є результатом суб'єктивного членування / доповнення інформативного поля висловлювання;
- 7) категорія вставленості виконує стилістичну й стилетвірну функцію;
- 8) категорії вставності / вставленості репрезентують універсальну категорію суб'єктивності в мові;
- 9) категорії вставності / вставленості виступають засобом структурування тексту (дискурсу) [Олійник 2002, с. 57–58].

Однак мовознавці вказують і на спільну рису зазначених одиниць, а саме наявність суб'єктивно-модального (оцінного) значення. Так, Є. В. Кобец підкреслює, що «вставлені конструкції демонструють раціональність мовлення, її логічність і точність, і саме в цьому полягає їхня експресивність, вставні – являють емоційну експресію мовлення» [Кобец 2011, с. 82]. Такі конструкції можуть передавати суб'єктивне ставлення мовця до повідомлення, або містити додаткову інформацію чи принагідне авторське зауваження шляхом вставлень у загальну структуру речень.

Окресливши спільні риси і неоднорідність зазначених одиниць, зосередимось на визначенні понять «вставні слова» та «вставлені конструкції».

О. Востоков, Д. Овсянко-Куликовський, О. Потєбня розглядали вставні елементи як результат скорочення колись повного речення, від якого

залишилась певна частина [Овсяннико-Куликовский, 1912]; як частину незакінченого речення в складі складного [Потебня, 1958]. Поняття «вставні слова» до наукового обігу ввів М. Греч, який підкреслював, що ці одиниці перебувають «поза реченням», оскільки з іншими членами не поєднувані жодним із видів зв'язку [цит. за: Новікова 2019, с.164]. Ще один російський науковець О. Шахматов також досліджував вставні слова як результат зливання висловлювань, підкреслюючи, що вони «є редукованими за своїм змістом реченнями» [Шахматов 1941]. Л. Булаховський також вважає, що «основна маса вставних слів формується з уламків вставних речень» [Булаховський 1951, с. 131].

Цікавими є думки науковців щодо синтаксичного статусу вставних елементів. За словами О. Ахманової, вставна одиниця визначається як «внесення до речення неузгодженого з ним граматичного слова, словосполучення чи іншого речення, тобто представляє собою явище інкорпорації у сентенціональну синтагму іншого слова чи іншої синтаксичної конструкції» [Ахманова 1969, с. 302]. Однак І. Мещанинов розглядає вставні слова як окремі члени речення, а саме «вставним відокремленим членом суб'єктивного ставлення» [Мещанинов 1978, с. 186]. О. Руднев приходить до висновку, що «вставні слова – це члени речення, бо вони пов'язуються з реченням особливим співвідносним зв'язком» [Руднев 1959, с. 123]. Є. Кротевич називає зв'язок вставних слів із реченням «уключенням», а вставні слова – «супутніми членами речення» [цит. за: Азарова 2018, с.141].

О. Пешковський одним з перших намагається об'єднати вставні конструкції в семантичні групи. Він відносить усі вставні слова й конструкції до трьох розрядів: 1) слова й словосполучення, які вказують на те, як мовець ставиться до тієї чи іншої думки; 2) елементи, які вказують на те, що мовець вважає висловлену думку не своєю, а чужою; 3) одиниці, які виражають ставлення до попередньої чи наступної думки й стоять на межі між вставними словами й сполучниками [Пешковский 1956, с. 409].

На структуру вставних одиниць звернув увагу Ф. Буслаєв також одним із перших, увівши до синтаксичного вжитку термін «вставні речення». На його думку, вставні слова в сучасній мові є результатом скорочення, стягнення або встановлення в реченнях певних різновидів колишніх речень або їхніх частин [Буслаєв 1972, с. 236].

І. Слинько та інші автори «Синтаксису сучасної української мови: проблемні питання» вставними елементами вважають «такі форми, які вводяться в речення на семантико-комунікативному рівні для вираження ставлення до повідомленого з погляду його ймовірності чи неймовірності, емоційної оцінки, ступеня звичайності, способу оформлення думок, активізації співрозмовника тощо» [Слинько 1994, с. 380].

Отже, увага дослідників на історії вивчення вставних одиниць була зосереджена протягом тривалого часу, оскільки це питання виявилось доволі складним та багатоаспектним. Науковці зосередились на сутності вставності, функціонуванні вставних одиниць, їх структури та семантиці, співвідношенні їх із частиною речення тощо, проте одностайності в розумінні цього синтаксичного явища наразі не існує.

Отже, вставні та вставлені елементи належать до групи лексем, які не пов'язані з іншими членами речення ані на граматичному, ані на синтаксичному рівнях. Вони не пов'язуються сурядним чи підрядним зв'язком з головними та другорядними членами речення, оскільки вони не є членами речення. На письмі такі елементи виділяються розділовими знаками (дужками та комами), а в усному мовленні – інтонацією.

Вставними конструкціями є «окремі слова, групи слів і цілі речення, які виражають ставлення того, хто говорить, до висловлюваної думки, характеризують спосіб її оформлення чи вказують на джерело повідомлення, на зв'язок із попереднім чи наступними тощо» [Ганич, Олійник 1985, с. 48].

На відміну від вставних, вставлені одиниці не вивчалися впродовж тривалого періоду. Як підкреслює Л. Азарова, вони входили до складу ускладнювальних компонентів структури простого речення (О. Руднєв,

О. Гвоздєв та ін.). Відокремлення одного від іншого відбулося в кінці 50-х – на початку 60-х років XX століття [Азарова 2018, с. 141].

Концепція вставності з'явилася лише в другій половині XIX століття в синтаксичній науці, згідно з якою термін «вставні слова» закріпився за граматично відокремленими виразами суб'єктивного ставлення до висловлюваного, а «вставлені речення» – за реченнями, вставленими в інше, але не зв'язаними з ним граматично [Турчак 2011, с. 160–161].

Б. Кулик вставленими називає «слова, сполучення слів і речення, які виражають додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які поповнюють, уточнюють, розвивають зміст висловлення, вказуючи на якісь деталі чи нові факти, що не були передбачені в перший момент формування думки» [Кулик 1961, с. 180].

О. Александрова підкреслює, що «речення живої мови часто набувають різного роду порушення лінійної стрункості, плавності ритму та інтонації за допомогою різних внесень» [Александрова 1981, с. 43]. Під вставленими конструкціями вчена має на увазі «такі синтаксичні конструкції, що вриваються до складу речення і порушують лінійні синтаксичні зв'язки» [Александрова 1981, с. 42].

Щодо місця розташування вставлених одиниць, В. Тихоміров зазначає, що «вставлені конструкції можуть знаходитися в середині або в кінці основного речення, займати постпозицію або становлячи абзац; але вони не можуть знаходитися на початку речення» [Тихоміров 1963, с. 102].

Заслуговує на увагу думка О. Прияткіної щодо функцій вставлених одиниць. Вона вважає, що до визначення функції вставлення можна йти двома шляхами: від структури речення й від структури висловлювання: «З погляду структури речення, вставлення – це такий компонент, який не включений у позиційну і синтагматичну структуру речення, тобто він не відповідає ознаці члена речення, граматично так чи так пов'язаного з іншими членами, його не можна визначити ні як сурядний, ні як підрядний. З погляду висловлювання, вставлення – це його факультативна частина. Вона має

цінність, але як додаткова інформація, відсутність якої не може вплинути ні на зміст, ні на структуру висловлювання» [Прияткина 1990, с. 159].

Звідси, під вставленими конструкціями розуміємо особливе синтаксичне явище, такі елементи речення, які створюють «надтекст» і вносять метакомунікативний зміст до основного речення. Вони формально не пов'язані зі членами речення і характеризуються особливою семантикою, вираженням оцінки ймовірності чи неймовірності до повідомленого, способу оформлення думок, емоційності тощо. Однією із головних функцій таких конструкцій є характеристика і опис повідомлення з позиції автора. Під вставними словами в роботі розуміємо фрагменти висловлювання, що формують модальний план і реалізують певні комунікативно-прагматичні установки автора.

Отже, вставні та вставлені лексеми дають можливість автору виразити свою позицію в роботі, висвітлити думки інших учених та прокоментувати їх, оцінити повідомлюване, або спростувати його. Вставлені конструкції пов'язані з «комунікативно-прагматичними інтенціями мовця підтвердити, уточнити висловлене доповненням його власних оцінок, зіставлень, спостережень, що виникають у процесі акту висловлення» [Гуйванюк 1999, с. 257]. Тобто вставлені компоненти являють собою ускладнений процес формування думки і допомагають авторові адекватно реалізувати свої думки.

1.2. Типи граматично ізольованих частин речення

В сучасному мовознавстві вставні елементи мають кілька класифікацій, найбільш продуктивною є класифікація за складом компонентів і семантикою. Інші класифікації мають спільні риси з вищезазначеними. Отже, розглянемо їх детальніше.

Залежно від семантики та оцінці повідомлюваного вставні слова поділяються на кілька груп:

1) модальні лексеми, які виражають ступень вірогідності повідомлюваного (можливість чи неможливість, передбачення, впевненість чи не впевненість, тощо: *ймовірно, звичайно, напевне, можливо, очевидно, здається та ін.*);

2) слова з емоційною конотацією, що виражають радість, співчуття, здивування тощо (*дивна річ, на щастя, на сором, на жаль, як на біду, як навмисне* тощо);

3) елементи, що вказують на джерело повідомлення (*по-моєму, на думку, як кажуть, як відомо, з точки зору, за повідомленням та ін.*);

4) слова, що вказують на послідовність викладу (*по-перше, по-друге, нарешті, інакше кажучи, наприклад, навпаки, таким чином, однак, проте*);

5) звернення до співрозмовника з метою активізувати його увагу, викликати реакцію з приводу висловленого (*уявіть собі, знаєте, вірите, зрозумійте, зверніть увагу* тощо);

6) вставні слова, що вказують на оцінку міри повідомлюваного (*в крайньому випадку, найбільше, найменше, буває, бувало, звичайно* тощо);

7) вставні слова, за допомогою яких робиться висновок, зв'язок із попередньою думкою, підбиваються підсумки (*отже, взагалі, словом, значить, виходить, навпаки та ін.*) [Бевзенко, Литвин, Семеренко 2005, с. 141–143].

За складом розглядаються вставні слова, словосполучення і речення.

За походженням вставні слова бувають: відіменникові (*на щастя, словом*); віддієслівні (*здається, кажуть*); відприслівникові (*безумовно, достеменно*); відприкметникові (*власне, головне*); від числівникові (*по-перше, по-друге*); від займенникові (*по-моєму, до того ж*); модальні (*мабуть*); відсполучникові (*однак*) [Бевзенко, Литвин, Семеренко 2005, с. 144].

Найбільш поширені вставні елементи – це модальні слова: *мабуть, можливо, безсумнівно*. На другому місці за вживанням – прислівники: *нарешті, навпаки, звичайно*; або прислівникові сполучення: *наприклад, зрештою, по-перше, по-вашому, без сумніву, по суті, до речі*. Також вставні

слова виражаються за допомогою дієслів: *дозвольте пояснити, розуміється, бачимо, чуєте, знаєте, порівняйте* та ін.

В ролі вставних елементів можуть виступати сполучники та частки: *однак, втім, отже, власне, мовляв, проте*, та ін.

Навіть акроніми (зокрема в англійській мові) можуть входити до складу вставних конструкцій. Так, Г. Ємельяненко виділяє наступні: AFAIK (АФАЙК) – *As far as I know* (Наскільки мені відомо), IM(H)O / IMCO / IMNSHO (IM(X)O / ЇМ(Г)О) – *In my (humble) opinion / In my considered opinion / In my not so humble opinion* (На мою (скромну) думку / На мою аргументовану думку / На мою не таку вже й скромну думку) [Ємельяненко 2013, с. 80].

Бувають вільні і фразеологічні вставні конструкції. До вільних належать: *на мій погляд, на мою думку, за словами (такого чи таких)* та ін. До фразеологічних належать: *таким чином, так би мовити, власне кажучи, в усякому разі* та ін. [Пономарів, Григор'єв, Доломан 1994, с. 171].

З точки зору реалізації комунікативно-прагматичних установок О. А. Пантелєва виділяє наступні типи вставних одиниць: 1) акцентно-стверджувальні (*безсумнівно, само собою зрозуміло, звичайно і ін.*); 2) акцентно-ймовірні (*може бути, ймовірно, здається і ін.*); 3) емотивно-кваліфікативні (*на щастя, на жаль, на подив і ін.*); 4) адресно-марковані (*по-моєму, з точки зору, за чутками і ін.*); 5) фатичні (*бачиш, розумієш, думаєте, погодьтеся*); 6) метатекстові (*головне, навпаки, з одного боку ... з іншого боку*) [Пантелєва 2005, с. 12].

За допомогою акцентно-стверджувальних структур акцентується увага на всьому висловленні або будь-якої його частини, цілеспрямовано підкреслюється достовірність висловлювання.

Акцентно-ймовірні вставні елементи в певних ситуаціях мовної діяльності реалізують прагматичну семантику – різні відтінки ймовірності, вірогідності.

Емотивно-кваліфікативні конструкції мають емоційно-експресивний відтінок та виражають позитивне чи негативне ставлення до змісту висловлювання.

Адресно-марковані вставні одиниці виражають чиюсь думку чи оцінку до конкретної суб'єктної сфери, вказуючи на джерело повідомлення.

Фатичні конструкції спрямовані на встановлення контакту зі співрозмовником і не несуть в собі ніякого смислового навантаження. Як підкреслює О. А. Пантелєв, фатичні вступні елементи здатні реалізувати ряд прагматичних установок: акцентувати увагу співрозмовника на усьому висловлюванні або на будь-якій його частини; надати повідомленню достовірності; апелювати до співрозмовника, розраховуючи на взаєморозуміння [Пантелєєва 2005, с. 14].

І, нарешті, метатекстові вставні одиниці вказують на порядок висловлень, їхній зв'язок, співвідношення загального і конкретного, підкреслюють найбільш важливі частини або висновки.

Хоча вставні конструкції вважаються ізольованими від речення з формально-граматичного погляду, на комунікативному рівні вони пояснюють основне речення в цілому, надають додаткового відтінку значенню та пов'язані з ним за змістом.

Щодо вставлених конструкцій, то вони бувають різних структурних і семантичних типів. М. Каранська навіть робить припущення про неможливість їх класифікувати через змістову різноманітність: «тут є і підкреслення якоїсь деталі, й уточнення за бажанням, і побіжні зауваження, певні додаткові відтінки зображення, і широкі доповнення пояснювального характеру, і роздуми та різні спогади, гострі емоційні й експресивні вислови» [Каранська 1992, с. 165].

За будовою це можуть бути слова, сполучення слів та словосполучення, речення або й кілька речень, об'єднаних однією темою [Волох, Чемерисов, Чернов 1989, с. 275].

За семантичним значенням вони поділяються на [Волох, Чемерисов, Чернов 1989, с. 275]:

- вставлені одиниці з додатковим поясненням;
- з уточненням;
- з принагідним зауваженням;
- із супроводом тексту драматичного твору (як ремарки);
- з посиланням на джерело цитування темою.

Ю. Карпенко пропонує класифікувати вставлені конструкції на базі того, як вони співвідносяться з відповідними компонентами семантичної структури речення на: кореляти субстанційних, атрибутивних і адвербіальних синтаксем. Зокрема науковець виокремлює кореляти-етимологізатори (*праслов'янське *slovont-*), кореляти-ілюстратори (*П. Загребельний обрав ім'я Мотрона, уживаючи його в своєму романі 243 рази в 11 варіантах (Мотронка, Матрегна, Мотря, Реня та ін.)*), кореляти-кваліфікатори (*В останньому рядку – натяк на поему Юрія Клена (неокласика Освальда Бурггардта)*), кореляти-конкретизатори (*Особливо цінним тут є словник древніх мов (латинської, грецької, санскриту)*), кореляти-синоніми (*... в гідронімії практично завжди маємо парну опозицію вижній (вишній, горішній) – нижній (долішній)*), кореляти-варіанти (*Зазначимо, що день преподобного проповідника Теодора (Феодора) Начертанного ...*), кореляти-включення (*Однак дві статті викладають авторську концепцію методології (і методики теж) на рівні всієї лінгвістики*), кореляти-альтернативи (*Заміна прізвища (чи імені) ...*), кореляти-порівняння (*38 рефератів, де методологія, представлена не дуже щедро (як у В. М. Калінкіна) ...*). Усі кореляти вносять різноманітну додаткову семантику в базове речення [Карпенко 2009].

За інтонаційним оформленням вставлені конструкції бувають:

- рівнотональні – вимовляються, як оснвне речення і виділяються комами;

- нижчєтональнї – вимовляютьсѧ тихїше за основне речєння і видїляютьсѧ дужками або комами з тирє;
- вищєтональнї – вимовляютьсѧ голоснїше за основне речєння і видїляютьсѧ тирє.

Отже, в сучасному мовознавствї вставнї та вставленї конструкції класифїкуютьсѧ в основному за будовою або складом компонентів і за семантикою. При чому, вставнї слова видїляютьсѧ комами, а вставленї конструкції – тирє або дужками.

1.3. Функції вставних слів та вставлєних **конструкцій**

Усі мовнї одиницї мають тїльки їм властивї функції – смисловї й стилїстичнї. Усі висловлювання, що містѧть вставнї та вставленї компоненти, являють собою багаторівневу інформативно-прагматичну структуру. Адже, досліджуванї конструкції слугують засобом звернення до адресату, характеризують способи оформлення думок, пояснюють та доповнюють інформацію речєння. Такї структури наповнюють текст їго різноманїтними модальними та семантичними відтїнками.

Науковець О. Пантєлєєва видїляє три основнї функції вставних елементів: текстопропозитивна або текстозмістовна, емотивно-оцїнна та контамінована, яка поєднує першї двї функції [Пантєлєєва 2005, с. 18].

Текстопропозитивнї вставнї елементи на рівнї висловлювання покликанї пояснювати, уточнювати, доповнювати зміст висловлювання.

Емотивно-оцїннї вставнї елементи, з точки зору їх змістовного наповнення, здатнї реалїзувати ряд прагматичних установок мовця, таких як ввести позитивну (негативну) інформацію; створити іронїчну тональність висловлювання, вуалїзувати категоричність висловлювання.

Контамінованї вставнї елементи покликанї повідомити, уточнити або роз'яснити інформацію, необхідну для адекватного сприйняття думки,

переданої основним висловлюванням; посилити враження від висловлювання, давши суб'єктивну оцінку того, про що повідомляється; прокоментувати висловлення в більш лаконічній або, навпаки, розгорнутій формі [Пантелеева 2005, с. 18].

Аналізуючи функційно-прагматичну спеціалізацію вставно-модальних компонентів О. Кульбабська виділяє наступні функції: 1) указання на різноманітні модальні значення і суб'єктивну оцінку повідомлюваного; 2) актуалізація уміщеної у висловленні інформації; 3) експресивізація висловлення; 4) інтелектуалізація мови [Кульбабська 2012, с. 259].

Вставні конструкції зустрічаються в усіх стилях. «Функції таких мовних одиниць у науковому, офіційно-діловому, публіцистичному стилях полягають передусім у забезпеченні логічного зв'язку речень у тексті» [Волчанська 2005, с. 205]. На думку О. Пономаріва, «вставні конструкції у вищезгаданих стилях мають найчастіше функцію вказати на стосунки між частинами тексту (по-перше, по-друге, отже, нарешті...), зазначити джерело повідомлення (за даними досліджу, за результатами аналізу...) та дати раціональну чи емоційну оцінку інформації (напевне, мабуть, можна погодитися; на жаль, на щастя...). У художньому стилі вставні слова й словосполучення виражають припущення, сумнів, упевненість, ствердження або заперечення (здається, либонь...)» [Пономарів 2000, с. 206]. Особливо широко вживаються вставні конструкції в розмовному стилі, «надаючи йому емоційної наснаженості та експресії» [Пономарів 2000, с. 207].

Вставлені конструкції використовуються в усіх стилях. У художньому та публіцистичному мовленні вони вживаються для стислості викладу або експресії [Пономарів, Григор'єв, Долман 1994, с. 370]. Вони трактують емоції, почуття та пояснення автора до основного тексту. У науковому стилі ці структури «є засобом уточнення й роз'яснення, додаткового повідомлення. Можуть містити побіжні зауваження та коментарі, що з'являються в ході висловлення думки» [Пономарів 2000, с. 208].

Переважно, вони виконують дві семантико-стилістичні функції в реченні. Одна із цих функцій виявляється через уточнення, роз'яснення або доповнення до основної думки речення. Суть іншої функції полягає в реалізації побіжних зауважень, асоціацій автора, які меншою мірою пов'язані з основним змістом речення [СУЛМ 1972, с. 231].

Вчений К. Шульжук вважає, що вставлені одиниці мають три основні функції: уточнювальну, пояснювальну та доповнювальну [Шульжук 2004, с. 171]. Уточнювальні конструкції конкретизують зміст речення, пояснювальні конструкції пояснюють причину того, що відбувається в основному реченні; а доповнювальні вставлені речення мають приєднувальний характер і виражають об'єктивну модальність.

Отже, вставні одиниці служать для вираження суб'єктивно-модальних значень у реченні, допомагаючи автору тексту аналізувати явища дійсності, виражати власні погляди на ті чи інші події, явища тощо. А вставлені елементи доповнюють, конкретизують, деталізують, розширюють основну інформацію, виявляючи ставлення автора до зображуваних подій, активізуючи його спілкування з адресатом тексту. Іншими словами, речення з вставленими конструкціями є бідьш інформативними і впливовими.

РОЗДІЛ 2

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВСТАВНИХ СЛІВ І ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ У НАУКОВО-НАВЧАЛЬНОМУ ТЕКСТІ

2.1. Загальні особливості науково-навчальної літератури

Науково-навчальні тексти належать до царини наукового стилю, який характеризується повідомленням нової інформації у логічній, організованій та об'єктивній формі [Пономарів 2000, с. 175]. Даний підстиль визначається, в першу чергу тим, що така організація мовного матеріалу, «служить послідовному та систематичному викладу наукових питань; точній передачі результатів спостереження, експерименту та аналізу; розкриттю загальних закономірностей, які керують життям природи та суспільства; доказу коректності (або помилковості) тієї чи іншої теорії, концепції тощо». [Разінкіна 1989, с. 41]. Проте використовуються й елементи художнього мовлення (епітети, порівняння, метафори), щоб зацікавити читача.

Основною особливістю науково-навчальних текстів є їхнє практичне призначення: однією з їх головних функцій є задовольнити потреби в інформації або надати інструкції реципієнту, щоб він міг впоратися із завданнями, оскільки інструкції, наукові розробки й статті не читають задля отримання естетичного задоволення [Fontanet 2011]. Зрозуміло, що науково-навчальні тексти написані спеціалізованою мовою і з використанням термінів. Проте, головною характеристикою науково-навчальних текстів є їх практичне призначення: вони містять інформацію, яка дозволяє реципієнтам виконувати завдання або вирішувати проблеми пов'язані із використанням прикладних дисциплін. На відміну від чисто наукових статей, науково-навчальні тексти не повідомляють суто теоретичних знань, і не містять риторичних питань або логічних припущень.

Стосовно інших специфічних рис наукових текстів, Г. Матвеева виділяє такі: «спосіб викладу – опис, розповідь, розсуд; ступінь повноти викладу – стислість, скороченість, повнота, розгорнутість; рівень узагальнення в залежності від характеру адресата – вузькоспеціальні, широ-коспеціальні, загальнонаукові, науково-популярні тощо» [Матвеева 1984, с. 65]. Як науковим статтям, так і технічним розробкам притаманне авторство, на відміну від жанру інструкцій, де авторство немає значення.

Науково-навчальному стилю притаманні штампи і шаблони через розвиток наукових студій, що сприяє уніфікації мови. «Перевага, яку віддається шаблоном у виборі мовних засобів, і наявність спеціальної термінології, на думку Н. Разінкіної, – це дві основні риси, які виділяються при перших спробах аналізу мови наукової літератури» [Разінкіна 1989, с. 40]. Лексичний склад науково-навчальних текстів характеризується широким вжитком термінологічних одиниць (слів, словосполучень, фраз, кліше), кліше і навіть присутністю національно маркованих лексем, тобто реалій. Кліше являють собою стереотипні слова і фрази. А під реаліями в науково-навчальній літературі прийнято розуміти назви фірм, марки обладнання, місцезнаходження підприємств. [Разінкіна 1989, с. 42]. Наразі марковані одиниці займають особливе місце у загальному арсеналі лексичних засобів, і частіше всього вони вживаються у періодичних виданнях науково-навчального та політичного характеру. Кліше включають стандартні звороти, стійкі вирази, усталені словесні формули.

Ретельний відбір лексики сприяє чіткості, ясності повідомлення. Автори обирають такі лексичні засоби, за допомогою яких можна однозначно передати необхідну науково-навчальну інформацію.

Така риса науково-навчальної літератури, як логічність викладу, в першу чергу, пов'язана з особливостями синтаксису наукового стилю. Типові прийоми організації висловлювання в науковій літературі формуються у зв'язку з висловленням аргументації наукової думки. У синтаксичному ладі проявляється доказовість, аргументованість викладу наукового стилю.

Щодо морфологічних особливостей науково-навчальних текстів доцільно підкреслити, що:

- 1) не існує так званої «науково-технічної граматики», всі тексти будуються за правилами граматики загальнонаціональної мови;
- 2) у науково-навчальному тексті вживаються лише деякі правила граматики загальнонаціональної мови;
- 3) граматичні проблеми перекладу полягають у порівняльному розгляді граматичного ладу англійської й української мов в аспекті значеннєвого змісту вислову, що виражається у лексиці, морфологічних формах і синтаксичних структурах останнього [Руднев 1959].

Підсумовуючи, зазначимо, що для науково-навчального підстилю характерно програмний виклад матеріалу, поступове введення термінологічної лексики, доступність викладу інформації. А основними рисами науково-навчального тексту є формальна стислість і лаконічність, структурна повнота й конкретність, індивідуальний стиль автора; доцільна граматична структура письмового мовлення; чітке дотримання норм літературної мови.

2.2. Функціонування вставних слів та вставлених конструкцій у науково-навчальному тексті

У науковому стилі вставні слова та вставлені конструкції мають як спільні, так і відмінні функції. Не зважаючи на тезу про те, що у науковий стиль позбавлений експресивно-емоційного семантичного змісту, існує фактор індивідуально-авторського стилю, який знаходить своє вираження у використанні вставних елементів у науково-навчальних текстах. Такі метатекстові одиниці мають широкі стилістичні можливості та функціонал. Адже вони є засобом коментарі, роз'яснення і додавання і можуть містити побіжні зауваження й пояснення, що з'являються в ході розгортання думки.

Т. Ковтун підкреслює, що специфіка науково-популярного тексту, прагнення довести наукову інформацію до адресату дозволяють зробити вставні та вставлені конструкції інформативно вагомими, емоційно і експресивно насиченішими фрагментами [Ковтун 2010]. Зокрема, – продовжує вчена, – «авторську індивідуальність, її активність у тексті передають форманти, змістом яких є суб'єктивні почуття, враження автора, його ставлення до предмета мови, наприклад, читач відчує (не може не відчувати) естетичну насолоду від зустрічі з новим словом тільки тоді, коли труднощі, пов'язані зі сприйняттям... не будуть занадто великими, непереборними» [Ковтун 2010].

Різноманітні за змістом вставні і вставлені конструкції можуть мати спільний прагматичний потенціал – вони мають на меті забезпечити зрозумілість, однозначне сприйняття наукової інформації. Вони покликані:

- окреслити вагомі в комунікативному відношенні частини основної частини речення;
- містити уточнення;
- трактувати малозрозумілі, або нові для читача слова тощо [Ковтун 2010].

Проілюструємо цю тезу на прикладі книги Пітера Баррі «Вступ до теорії: літературознавство та культурологія» (1995) [Barry 1995].

У зазначеному творі використано низку вставних слів, словосполучень та речень. За значенням і функціями їх можна поділити на кілька груп:

1. Слова, словосполучення та речення, що виражають упевненість, переконаність або невпевненість чи сумнів (*of course, no doubt, the truth is, indeed, seemingly, perhaps, it is obvious*), наприклад:

(1)... *it would seem that Dora has little chance, and the whole case study **certainly** shows Freud and psychoanalysis at their weakest* [Barry 1995, с. 74].

(2) *However, the appeal of new historicism is **undoubtedly** great, for a variety of reasons* [Barry 1995, с. 118].

(3) *In practice, however, the frequently evoked political difference between the two approaches is **surely** less uniform and predictable than such stark dichotomies would imply* [Barry 1995, с. 124].

2. Слова та словосполучення, що позначають послідовність викладу думок чи їх логічного завершення, та зв'язок думок (*firstly, secondly, by the way, however, so, in a word, finally, for example, it turns out, thus, and so on*):

(4) *Allegedly, the differences lie mainly in two aspects: **firstly**, in political outlook, and **secondly**, in the degree of emphasis on the post-structuralist perspective* [Barry 1995, с. 124].

(5) *In practice, **however**, the frequently evoked political difference between the two approaches is surely less uniform and predictable than such stark dichotomies would imply* [Barry 1995, с. 124].

(6) *He frequently refers, **for example**, to his large stomach, and how it makes bravery very difficult, but the word he uses is not 'stomach' but 'womb' ('My womb, my womb, my womb undoes me')* [Barry 1995, с. 138].

(7) *Thus, the sentence 'Thelma stood up and called out to Mario' is an externally focalized representation of this moment...* [Barry 1995, с. 152].

3. Вставні слова, словосполучення й речення, що вказують на джерело повідомлення (*in my opinion, as they say, say, to sb's mind*), наприклад:

(8) *Another fundamental issue, on **which opinion is just as polarised**, is the question of whether or not there exists a form of language which is inherently feminine* [Barry 1995, с. 87].

(9) *Such is the strength of women that, sweeping away syntax, breaking that famous thread (just a tiny little thread, **they say**) which acts for men as a surrogate umbilical cord* [Barry 1995, с. 88].

(10) *Here she learns, as Bronte says, 'to adopt a double character without exactly intending to deceive anyone', that is, **say** Gilbert and Gubar, she must learn 'to repress her own impulses, must girdle her own energies with the iron stays of «reason»'* [Barry 1995, с. 93].

4. Слова, словосполучення й речення, що виражають ступень вірогідності повідомлення (*certainly, really, maybe, perhaps, probably, consider*):

Certainly *combatants' poetry had ready access to publication, in newspapers, poetry journals, and school magazines way* [Barry 1995, с. 107].

(11) *However, it is probably true to say (as Ken Newton does, p. 244, Theory into Practice) that traditional Marxist criticism tends to deal with history in a fairly generalised way* [Barry 1995, с. 107].

(12) *... and consider how convincingly, or otherwise, it is bridged* [Barry 1995, с. 139].

5. Вставні слова, що вказують на протиставлення даного повідомлення раніше висловленому (*on the contrary, in the opposite*):

(13) *This is not to say that Althusser was a flexible thinker generally: on the contrary, he was a particularly dogmatic one* [Barry 1995, с. 111].

(14) **In the opposite**, «internal focalization», *the focus is on what the characters think and feel, these being things which would be inaccessible to you even if you had been present* [Barry 1995, с. 152].

6. Вставні слова, що позначають характер висловлення, спосіб передачі думки, типу її оформлення (*in other words, so to speak, it is worth saying, to tell the truth, in fact, to tell the truth* тощо):

(15) **In fact**, *I heard nothing at all about literary theory as an undergraduate at London University in the late 1960s* [Barry 1995, с. 16].

(16) **It is worth emphasising** *this, since there are two distinct 'tracks' in the development of English criticism* [Barry 1995, с. 25].

(17) **In other words**, *without a belief in some of the concepts which postmodernism undercuts – history, reality, and truth, for instance – we may well find ourselves in some pretty repulsive company* [Barry 1995, с. 66].

6. Вставні слова, що позначають почуття автора, його емоційний стан, відношення до висловлювання (*unfortunately, surprisingly*)

(18) *But stock-taking is not part of our normal intellectual routine, **unfortunately**, and it is a difficult and demanding thing to do* [Barry 1995, с. 66].

(19) ***Not surprisingly**, therefore, the language question is one of the most contentious areas of feminist criticism* [Barry 1995, с. 89].

Крім вставних конструкцій, Пітер Баррі використовує у своїй роботі вставлені конструкції. Їх можна поділити на такі групи:

1. Вставлені конструкції для уточнення інформації, або приведення прикладу, наприклад:

(20) *Since the first edition of this book (**which was written in the earlier part of the 1990s**) literary theory has continued to change and develop.* [Barry 1995, с. 9].

(21) *On the contrary, the whole body of work known collectively as 'theory' is based upon some dozen or so ideas, none of which are in themselves difficult. (**Some of them are listed on pp. 34–6**)* [Barry 1995, с. 14].

(22) *These disruptive incursions into rational, previously stable structures are seen, for instance, in dreams, in poetry, and in modernist, experimental writing which distorts the surface of language (**for example, the poetry of e. e. cummings**)* [Barry 1995, с. 89].

2. Вставлені конструкції, що можуть давати інтертекстуальний екскурс, адже автор інколи має залучати іншотекстовий матеріал для створення більш знайомого, більш зручного, більш зрозумілого внутрішньотекстового образу повідомлення, наприклад:

(23) *At the same time, they foreground those elements in the work's present transmission and contextualising which caused those histories to be lost in the first place, (**for example, the 'heritage' industry's packaging of Shakespeare in terms of history-as-pageant, national bard, cultural icon, and so on**)* [Barry 1995, с. 124].

(24) *Capitalism, says Althusser, thrives on this trick: it makes us feel like free agents (**'You can have any colour you like...'**) while actually imposing things upon us (**'... as long as it's black'**)* [Barry 1995, с. 111].

3. Вставлені конструкції для повідомлення якоїсь деталі, що доповнює, роз'яснює зміст висловлення:

(25) *'The System and the Speaking Subject' the symbolic aspect is associated with authority, order, fathers, repression and control («the family, normalcy, normative classico-psychological-tending discourse, all of which are just so many characteristics of fascist ideology»)* [Barry 1995, с. 89].

(26) *Indeed, one way of characterising the process of deconstruction (whereby contradictory cross-currents of meaning are discovered in texts) is to see it as the «unconscious» of the text emerging into and disrupting the 'conscious' or 'surface' meaning* [Barry 1995, с. 89].

(27) *It is impossible to define a feminine practice of writing, and this is an impossibility which will remain, for this practice can never be theorized, enclosed, coded ... it will always surpass the discourse that regulates the phallogentric [male-dominated] system* [Barry 1995, с. 88].

4. Вставлені конструкції, що мають функцію коментаря:

(28) *Thus, the argument runs, the notion of penis envy need not be taken as simply concerning the male physical organ itself (whatever might have been Freud's intentions), but as concerning that organ as an emblem of social power and the advantages which go with it. (I am reminded of an advertisement – which was banned – showing a photograph of a nude woman with the caption 'What women need to succeed in a man's world'. The woman shown had male sexual organs crudely drawn in over her own)* [Barry 1995, с. 89].

5. Вставлені конструкції для повідомлення фактів, які пояснюють причини того, що сказано в основному реченні:

(29) *Ideology is a system (possessing its logic and proper rigour) of representations (images, myths, ideas or concepts according to the case) endowed with an existence and an historical role at the heart of a given society* [Barry 1995, с. 110].

6. Вставлені конструкції для зближення автора й реципієнта, коли процес комунікації сприймається як спільна діяльність обох обов'язкових її

учасників. Тут вставлена конструкція сприяє створенню ефекту співпереживання читача тексту та його автора:

(30) *Your main difficulty will be to show the operation of these economic forces (**no matter whether you take the 'strong' or the 'weak' model**) in a given literary work* [Barry 1995, с. 110].

(31) *Lacan lays down a dramatic challenge to this philosophical consensus (**remember that he is addressing an audience of philosophy students**) when he reverses this into 'I am where I think not'* [Barry 1995, с. 79].

7. Вставлені конструкції для повідомлення належності осіб чи цитати до організацій, фахового рівня чи джерела тощо:

(32) *Lacan insists, then, that the Freudian discovery of the unconscious be followed through to its logical conclusion, which is 'the self's radical ex-centricity to itself (**Lodge, p. 101**)* [Barry 1995, с. 79].

(33) *To illustrate some of the concerns of a Lacanian approach to literature we can now look briefly at Lacan's well-known interpretation of Edgar Allan Poe's pioneering detective story 'The Purloined Letter'. (**The tale is included in the Penguin Edgar Allan Poe: Selected Writings, ed. David Galloway, and also reprinted in The Purloined Poe.**)* [Barry 1995, с. 81].

8. Вставлені конструкції, що містять логічну та емоційну оцінку, впевненість, сумнів або передають авторську позицію тощо:

(34) *The «Anglo-Americans» (**not all are English or American**) maintain a major interest in traditional critical concepts like theme, motif, and characterization* [Barry 1995, с. 86].

(35) *In contrast to the Americans (if not, as we have just argued, to the British) the work of 'French' feminism is more overtly theoretical, taking as its starting-point the insights of major post-structuralists, especially Lacan, Foucault and Derrida* [Barry 1995, с. 87].

9. Вставлені конструкції для збереження лаконічного стилю викладу в якості засоба статичної характеристики фрагмента основного речення: Наприклад:

(36) *In the 1990s there was a steady flow of books and articles with titles like After Theory (Thomas Docherty, 1990) or «Post-Theory» (Nicolas Tredell, in The Critical Decade, 1993) [Barry 1995, c. 10].*

(37) *Now if we use the crude analogy of chickens and eggs, we can regard the containing structures (the alba, courtly love, poetry itself as a cultural practice) as the chicken, and the individual example (Donne's poem in this case) as the egg [Barry 1995, c. 35].*

(38) *We have four distinct names (spring, summer, etc.), but actually the year runs continuously without any breaks or decisive changes [Barry 1995, c. 37].*

(39) *The hamartia means a «sin» or «fault» (which in tragic drama is often the product of the fatal character defect which came to be known as the «tragic flaw») [Barry 1995, c. 146].*

10. Вставлені конструкції, що виконують функцію етимологізації (часто вони починаються лексемами чи конструкціями на зразок «дослівно», «від лат.» (латинського), «від слова» тощо):

(40) *In philosophical terms, all these are contingent categories (denoting a status which is temporary, provisional, «circumstance-dependent») rather than absolute ones (that is, fixed, immutable, etc.) [Barry 1995, c. 31].*

(41) *This repressed unconscious within language might be sensed, for instance, in the example used earlier when we said that the word 'guest' is cognate with (that is, has the same original root as) the word 'host', which in turn comes from the Latin word hostis, (meaning an enemy) [Barry 1995, c. 54].*

(42) *... and the crashing of prison gates during what Foucault called «the Age of Confinement, at the dawn of carceral society» [«carceral» comes from the Latin word carcer, meaning a prison] [Barry 1995, c. 116].*

Проведений аналіз семантичних груп і функцій вставних і вставлених конструкцій в підручнику Пітера Баррі «Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory» дозволяє зродити наступні висновки. Ці елементи виражають упевненість чи невпевненість, містять уточнення або пояснення якоїсь деталі, передають суб'єктивну оцінку автора чи надають

його коментар щодо висловленого. Крім того, у багатьох випадках вставні і вставлені конструкції мають на меті привернути увагу читача до цієї додаткової інформації та виразити ставлення автора до висловленої ним думки та зображуваних подій, тобто виступають багатоаспектним засобом реалізації авторських задумів.

РОЗДІЛ 3

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ВСТАВНИХ СЛІВ ТА ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ

3.1. Модель відтворення вставних слів і вставлених конструкцій мовою перекладу

При передачі вставних слів і вставлених конструкцій українською мовою важливо враховувати еквівалентність перекладу. Послугуючись точкою зору відомого перекладознавця А. Д. Швейцера, під цим поняттям розуміємо «стан функціональної відповідності тих або інших відрізків оригіналу тим або іншим відріzkам перекладу» [Швейцер 1988, с. 94]. Вчений виділяє три рівні еквівалентності: синтаксичний, семантичний і прагматичний.

Прагматично еквівалентний переклад не обов'язково тотожний оригіналу на семантичному і синтаксичному рівні, проте семантичні і синтаксичні перетворення не є неодмінною умовою досягнення еквівалентності.

Говорячи про повну еквівалентність на усіх рівнях, ми часто згадуємо про «ідеалізований конструктор» (термін В. Д. Псурцева); однак це зовсім не означає, що в реальності він не існує. Повна еквівалентність можлива при перекладі відносно простих фраз. Але «чим ширше функціональний спектр перекладного тексту, тим менше ймовірність створення тексту, що представляє собою дзеркальне відображення оригіналу» [Псурцев 2010, с. 7].

Зовнішня форма вставних слів і вставлених конструкцій, яка реалізує однаковий набір функцій в різних мовах, в силу різних факторів виявляється не завжди прагматично рівнозначною в англійських та українських текстах.

Тому важливим при перекладі вставлених конструкцій представляється відтворення закладеної функції, тобто оригінального прагматичного

потенціалу, що впливає з прийнятого нами положення про домінантність прагматичного рівня над іншими.

Вважається доцільним запропонувати власну модель відтворення вставних слів і вставлених конструкцій мовою перекладу. На першому етапі потрібно визначити «рівень функціонування» вставної конструкції (термін С. В. Гусаренко), тобто взаємозв'язок змісту вставної конструкції і навколишнього тексту: на рівні речення, на рівні тексту і на метатекстовому рівні. На другому етапі відбувається оцінка комунікативно-прагматичного аспекту, тобто визначення функції, що виконують такі елементи.

Далі ми розглянемо обидва етапи передачі вставних слів і вставлених конструкцій при перекладі, а також опишемо чинники, що впливають на збереження їх форми або застосування різних перекладацьких трансформацій.

3.2. Прагматичний аспект перекладу вставних слів

У попередніх розділах ми розглянули типи і функції вставних та вставлених конструкцій в науковому тексті Пітера Баррі «Вступ до теорії: літературознавство та культурологія» (1995). Метою цього розділу є дослідження способів перекладу вставних та вставлених одиниць українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували речення з названими конструкціями, дібрані з книги Barry P. *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory* [Barry 1995] і тексту перекладу, зробленого О. Погинайко [Баррі 2008]. Пітер Баррі є викладачем теорії літератури та сучасної поезії на кафедрі англістики Уельського університету в Абериствіті. Він корінний британець, родом із Ліверпуля; освіту і науковий ступінь здобув у лондонському університеті. Науковий світ знає Пітера Баррі як талановитого вченого, якого цікавили проблеми літературознавства,

культурології, історії британської поезії, тощо. Творча спадщина непересічного науковця включає такі книги, як «Вступ до теорії : літературознавство і культурологія» (1995), «Сучасна британська поезія і місто» (2000), «Поетичні війни: британська поезія 70-х» (2006), «Література та її контексти» (2007) та ін. Його роботи переведені на українську мову. У зв'язку зі сказаним його працю було обрано для аналізу.

Наступним етапом нашого дослідження є розгляд способів перекладу вставних слів і з'ясування їх функціонального потенціалу у мові перекладу.

Нагадаємо, що вставні елементи визначаються як такі, що синтаксично не пов'язані з реченнями і виражають ставлення мовця до висловленого, характеризуючись з морфологічного і семантичного боків. Звідси, виділяються морфологічні типи вставних слів – іменникові, дієслівні, займенникові, прислівникові, прикметникові, числівникові.

Розглянемо особливості перекладу першої групи, приділяючи увагу прагматичному наповненню вставних слів у тексті перекладу. Розпочнемо аналіз з вступних слів, виражених модальними словами:

(43) *Very little **indeed** is said in the essay about the specifics of the precise historical moment in which it was written: rather, a subtle and original reading is woven round the generalised notions of social-class conflict, class privilege, and aspirations towards what would now be called upward social mobility [Barry 1995, c. 114].*

*Крітер **насправді** дуже мало говорить про особливості конкретного історичного часу, коли п'єса була написана, його тонке й оригінальне прочитання розгортається із загального поняття конфлікту суспільних класів, класових привілеїв і бажань, які сьогодні можна було б назвати соціальною мобільністю [Баррі 2008, с. 204].*

Лексема «indeed» (справді, дійсно) перекладається словом «насправді» і в обох випадках виражає впевненість.

(44) *Since these historical documents are not subordinated as contexts, but are analysed in their own right, we should **perhaps** call them 'co-texts' rather than 'contexts' [Barry 1995, с. 104].*

*Оскільки ж історичні документи розглядаються не як щось другорядне, тло, а як самоцінний об'єкт аналізу, то їх, **мабуть**, слід називати «співтекстом», а не «контекстом» [Баррі 2008, с. 208].*

Слово «perhaps» відтворено адекватно лексемою «мабуть», але перекладачка додає розділові знаки «,». Проте в обох випадках слова виражають «можливість». Отже, функція вставного слова збережена в перекладі.

(45) ***Perhaps** he is the painter; **certainly**, we can assume that the 'unusually great number of spirited modern paintings' on the walls are all painted by the same artist, since they are all **evidently** in the same style, and **perhaps** each of them was produced in similar circumstances, each costing the life of the sitter, in a compulsively repeated 'primal scene' in which art and life struggle together for supremacy [Barry 1995, с. 159].*

*А **можливо**, це й сам художник; ми, **звісно ж**, можемо припустити, що «незвичайно багато натхнених картин» намальовано його пензлем, оскільки всі вони виконані в одному стилі й, **можливо**, кожна з них була створена за схожих обставин, кожна коштувала життя натурниці в маніакально повторюваній «головній сцені», де життя й мистецтво змагаються за вищість [Баррі 2008, с. 208].*

В реченні (45) бачимо використання декількох вставних слів на позначення упевненості та сумніву. Проте переклад не завжди передає прагматичну функцію оригіналу. Так, О. Погинайко вилучає слово «evidently», можливо, щоб не перевантажувати мову перекладу, адже в реченні оригіналу було використано чотири вставних слова.

Крім модальних слів для вираження упевненості, невпевненості або сумнівів використовуються і звороти з іменником і дієсловом. Наприклад:

(46) *He is, we presume, a heterodiegetic narrator, not part of the tale he tells, but the source of his information after the period when 'there were admitted none into the turret' is difficult to guess [Barry 1995, c. 159].*

Він, як ми припускаємо, є гетеродієгетичним наратором, а не учасником розказаної ним історії, проте важко здогадатися про джерело його інформації тоді, коли «у вежу... нікого не пускали» [Баррі 2008, с. 290].

В реченні (46) бачимо вставну конструкцію «we presume», яка перекладається підрядним реченням «як ми припускаємо». Функція зазначеної лексеми повністю збережена.

Проаналізуємо переклад наступної групи введених слів, які позначають послідовність викладу думок чи їх логічного завершення.

(47) *So, firstly, the commentary gives evidence of the incorporation of broadly conceived ecological thinking, showing, for instance, a keen awareness of the growth processes of the poem itself, how it builds in several layers across a lifetime, and does not come into being in a single flash of inspired imaginative insight with has no visible means of support [Barry 1995, c. 172].*

Отже, по-перше, в інтерпретації залучено екологічне мислення в широкому сенсі, що виявилось, приміром, у дослідженні процесу дозрівання самого вірша, тобто того, як він поставав на кількох рівнях упродовж усього життя, а не виникнув як одиничний спалах прозріння без жодної передумови [Баррі 2008, с. 290].

(48) *Finally (which is the sum of these), the reading is itself diverse and eclectic, not hidebound by a single issue (such as an allegorical parallel or some kind of esoteric symbolism) but having a methodological balance and openness [Barry 1995, c. 172].*

Нарешті (в результаті всього цього), саме прочитання є різноплотинним й еклектичним, не обмеженим однією ідеєю (як-от алегоричною паралеллю якогось езотеричного символізму), але при цьому воно методологічно врівноважене й відкрите [Баррі 2008, с. 290].

В наведених прикладах (47) і (48) вставні слова «по-перше» та «finally» відтворено за допомогою словникових відповідників з повністю збереженим прагматичним потенціалом.

З точки зору перекладу цікавою є група вставних слів, які виражені прийменниковими зворотами та прислівниками. Розглянемо кілька прикладів.

(49) *Interestingly, then, these at first technical speculations about the nature of the narrator seem to lead quickly to the deepest levels of content* [Barry 1995, с. 159].

Цікаво, що ці нібито технічні роздуми про особливості оповідача стають ключем до найглибших рівнів змісту [Баррі 2008, с. 290].

Прислівник «interestingly», функція якого привернути увагу читача, відтворено адекватно зі збереженням функціонального потенціалу. Але прислівник «then» вилучено, а вираз «at first» перекладено за допомогою прийому модуляції (розширення змісту) – «нібито». Функція останнього вставного слова змінюється: в тексті оригіналу вислів «at first» означає логічний початок розвитку наукової думки, а в тексті перекладу – невпевненість.

(50) *So far I have perhaps given the impression that theoretical positions about literature were never explicitly formulated by liberal humanists, at least in Britain, and that everything remained implicit* [Barry 1995, с. 159].

З вищенаведеного може виникнути враження, що теоретичні погляди на літературу, принаймні у Великобританії, не були чітко сформульовані ліберальними гуманістами і залишилися імпліцитними [Баррі 2008, с. 31].

О. Погинайко передає зміст лексеми «at least» вірно і зберігає її функцію.

Ще однією досить поширеною групою вставних слів є дієслово у наказовому відмінку. Вони мають привернути або активізувати увагу читача.

Наприклад:

(51) *Note* that the example seems to require the unconscious to anticipate the flow of conscious thought, to see that any word suggesting liquid will act as a reminder of the feared pregnancy, and then to eliminate the Latin word «*aliquis*», preemptively, from the conscious mind [Barry 1995, с. 73].

Зверніть увагу: приклад, здається, вимагає, щоб несвідоме випереджало рух свідомої думки, передбачаючи, що кожне слово з натяком на рідину діятиме як нагадування про небажану вагітність, і зрештою викидало латинське слово «*aliquis*» зі свідомості [Баррі 2008, с. 122].

Лексема «note» перекладена адекватно – «зверніть увагу:», перекладачка додає розділовий знак «:» і зберігає функцію привернення уваги читача.

Наступна група вставних одиниць є словосполученнями з інфінітивом або дієприкметником.

(52) Words, **that is to say**, are 'unmotivated signs', meaning that there is no inherent connection between a word and what it designates. [Barry 1995, с. 36].

Тобто слова є «невмотивованими знаками», а це означає, що не існує жодного необхідного зв'язку між словом і тим, що воно позначає [Баррі 2008, с. 54].

Вставна інфінітивна конструкція «that is to say» – іншими словами; інакше кажучи; іншими словами; тобто – перекладена словниковим відповідником «тобто». Функція переформулювання вислову збережена в перекладі.

(53) The group now called the Russian formalists had flourished in the 1920s, until disbanded by the Party, **and should be mentioned here**, even though their work is not strictly Marxist in spirit [Barry 1995, с. 109].

На 1920-х рр. припадає діяльність групи, званої сьогодні як російські формалісти. Пізніше вона була розпущена партією, **оскільки** не стала суто марксистською за духом [Баррі 2008, с. 93].

В прикладі (53) перекладач вдається до комплексних трансформацій – змінює порядок слів і застосовує додавання та модуляцію. Вставна

конструкція «and should be mentioned here» вилучена і компенсується словом «оскільки». Перекладачка також змінює функцію привернення уваги, яка замінюється функцією пояснення. Це дещо змінює текст оригіналу.

(54) *Hence, I start with an account of the «liberal humanism» against which all these newer critical approaches, **broadly speaking**, define themselves* [Barry 1995, с. 73].

*Зважаючи на це, я розпочну розгляд з «ліберального гуманізму», в опозиції до якого, **власне кажучи**, постулюють себе всі новітні критичні підходи* [Barry 2008, с. 10].

Перекладачка зберігає місцезнаходження вставного словосполучення, але дещо змінює його значення: замість «взагалі, загалом» вона пропонує варіант «власне кажучи». Проте ця конструкція не втрачає свого комунікативного навантаження.

Отже, проаналізувавши вставні слова та словосполучення в науковому тексті Пітера Баррі «Вступ до теорії: літературознавство та культурологія», ми виявили наступні групи:

- модальні слова, що передають суб'єктивне ставлення мовця до висловлювання;
- прислівники, утворені від прикметників додаванням суфікса -ly;
- прийменникові сполучення;
- дієслова у наказовому відмінку;
- інфінітивні та дієприкметникові конструкції.

Найбільш поширеною групою виявилися модальні слова та прийменникові сполучення.

Аналіз досліджуваного матеріалу дозволив визначити в науковому тексті основні функції вступних слів. З їх допомогою здійснюється модальна, експресивна й емоційна оцінка повідомлення. Вони здатні виконувати такі прагматичні функції, а саме вказувати на:

- введення в проблематику, постановку проблеми: *interestingly, well;*

- перерахування, додавання: *firstly, secondly, finally, in addition, furthermore*;
- посилення або підкреслення: *we presume, what is more*;
- резюмування й узагальнення: *thus, in summary, in general, generally speaking*;
- пояснення та тлумачення: *this means, broadly speaking*;
- переформулювання, перефразування: *that is to say, in simple, in other words*;
- протиставлення: *in contrast, however, nevertheless*;
- висновок: *therefore, to conclude, as a consequence*;
- джерело інформації: *it has been reported, as mentioned above*;
- ступінь вірогідності: *apparently, presumably, undoubtedly*.

З точки зору збереження прагматичного потенціалу вставних слів при перекладі, зазначимо, що перекладачка майже не змінює функції цих одиниць.

З вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок, що вступні слова і словосполучення є «типовим» лексичним матеріалом наукового тексту. Їх включення в науковий текст необхідно не тільки для виразності повідомлення, але й для смислової цілісності, яка забезпечується внаслідок об'єднання всіх частин тексту навколо однієї теми. З точки зору перекладу, відтворення їх українською мовою не є складним завданням для фахівця. Однак, варто враховувати, що це важливий член речення та ігнорування його значення і функцій може призвести до невірної викладу думки в перекладі.

3.3. Прагматичний аспект перекладу вставлених конструкцій

В перекладі вставлених конструкцій вибір стратегії залежить від прагматичної мети перекладу: адаптації тексту перекладу до особливостей цільової культури з урахуванням особливостей паралельних текстів у мові

перекладу або збереження функції зазначених елементів. Прагматика спрямовує свою увагу на відношення між суб'єктом висловлювання (мовцем) і висловлюванням. У «комунікації будь-яке висловлювання сприймається не окремо, а у складі прагматичної ситуації із врахуванням еквівалентності перекладу та оцінки адекватності» [Арутюнова 1981, с. 360].

Почнемо з вставлених конструкцій на позатекстовому рівні (абстрактно-контекстуальні елементи), тому що в таких випадках перекладач найчастіше змушений зберігати початкову форму таких одиниць.

В тексті перекладу найбільш частотною виявилася абстрактно-контекстуальна вставлена конструкція, що виражає роздуми автора, його припущення та пояснення. Розглянемо кілька прикладів.

(55) *It is difficult to understand liberal humanism (that is, the traditional approach to English studies, see the Introduction, pp. 3–4) without knowing something about how English developed as an academic subject* [Barry 1995, с. 16].

Зрозуміти ліберальний гуманізм (тобто традиційний підхід до англістики, див. у вступі с. 9–10) без знання історії становлення англійської філології як наукової дисципліни буде важко [Баррі 2008, с. 20].

(56) *The subjects available were the classics (ancient Greek and Latin literature), divinity (which was taken by those seeking ordination) and mathematics* [Barry 1995, с. 17].

Вивчали античну літературу (давньогрецьку та римську), теологію (зокрема ті, хто прагнув висвячення) та математику [Баррі 2008, с. 21].

У прикладах (55 і 56) абстрактно-контекстуальний характер вставленої визначається тим, що письменник вносить у вставлену конструкцію ту інформацію, яка прямо не пов'язана семантично з реченням або текстом.

(57) *For him the middle class represents the essence of Englishness (the aristocracy are part of an international elite, and the poor need to give all their attention to ensuring mere survival) so middle-class education should be*

peculiarly English, and therefore should centre on English literature [Barry 1995, с. 18].

Середній клас втілював для нього сутність англійськості (аристократія — це частина міжнародної еліти, а бідняки змушені всю увагу приділяти простому виживанню), тому його освіта повинна бути питома англійською, а отже — зосереджуватися на англійській літературі [Баррі 2008, с. 22].

У прикладі (57) автор вважає потрібним пояснити в конструкції загальновідомий факт: звичайно, мова йде про одну націю, але упор на англійськість виділяє дану інформацію з тексту.

(58) This point about organic form applies above all to 'sincerity'. Sincerity (comprising truth-to-experience, honesty towards the self, and the capacity for human empathy and compassion) is a quality which resides within the language of literature [Barry 1995, с. 22].

Цей пункт про органічну форму апелює, перш за все, до «щирості». Щирість (включаючи життєву правду, чесність із собою і здатність до людського співчуття й співпереживання) — це та якість, що міститься в самій мові літератури [Баррі 2008, с. 29].

Гомогенні вставлені конструкції, що функціонують на рівні речення та тексту, можуть зберігати форму у тексті перекладу, якщо їх семантичний вплив на адресата подібний.

(59) In the nineteenth century linguistic scholars had mainly been interested in historical aspects of language (such as working out the historical development of languages and the connections between them, and speculating about the origins of language itself) [Barry 1995, с. 35].

У XIX ст. лінгвісти цікавилися переважно історичними аспектами мови (такими, як питання історичного розвитку мов, зв'язків між ними, походження самої мови) [Баррі 2008, с. 53].

(60) The word 'hut', for instance, is not in any way 'appropriate' to its meaning, and all linguistic signs are arbitrary like this. (There is the minor

exception of a small number of onomatopoeic words like 'cuckoo' and 'hiss', but even these vary between languages) [Barry 1995, с. 36].

Наприклад, слово «хижа» в жодному разі не є «відповідним» до свого значення, і всі лінгвістичні знаки довільні в такий самий спосіб. (Існує лише малоістотний виняток — незначна кількість звуконаслідувальних слів, як-от «джміль» і «свист», але навіть вони змінюються від мови до мови) [Баррі 2008, с. 54].

Однак, при перекладі можливі і випадки посилення відчуженості. Так, в прикладі (60) вставлена конструкція максимально відчужена від тексту оригіналу, оскільки мова йде про звуконаслідувальні слова, які не можна передавати словниковим відповідником, адже в різних мовах вони не збігаються.

В результаті аналізу особливостей перекладу вставлених конструкцій ми встановили, що існує ряд способів їх передачі мовою перекладу.

По-перше, це буквальний переклад зі збереженням форми, який є поширеним явищем при перекладі, коли винесення вставленої конструкції за рамки основного речення здається неможливим, коли синтаксичні трансформації можуть зробити й без того довге речення нелегким для читання або розірвати зв'язок між дистантних, але тісно пов'язаними початком і кінцем речення. Розглянемо це на прикладі.

(61) *It has been said that there are three versions of every story, your version, my version, and the truth, but the case here is more complicated than that, since all the available terms are purely linguistic – **there is no truth about these matters which exists securely outside language*** [Barry 1995, с. 37].

*Кажуть, що існують три версії кожної історії: ваша, моя і правдива, — але даний випадок значно складніший, оскільки всі наявні назви є виключно лінгвістичними, **тому правди про ті речі, які безпечно існують поза мовою, не існує*** [Баррі 2008, с. 57].

Перекладач зберігає форму і точно передає зміст на семантичному рівні, але переносить розділовий знак «—».

У деяких випадках збереження зовнішньої форми конструкції необхідно для збереження ідеї висунення інформації на передній план, для залучення уваги адресата. Проілюструємо цю тезу.

(62) *So in terms of our opening statement about structuralism (**that it aims to understand the individual item by placing it in the context of the larger structure to which it belongs**) the individual item here is this particular story, and the larger structure is the system of codes, which Barthes sees as generating all possible actual narratives* [Barry 1995, с. 41].

Отже, відповідно до нашого першого твердження про структуралізм (*він має на меті зрозуміти окрему одиницю, залучаючи її до контексту більшої структури, до якої вона належить*), одиницею тут є окреме оповідання, а більшою структурою — система кодів, яка, на думку Барта, закладає всі можливі оповіді [Баррі 2008, с. 64].

Ще одним способом передачі вставленої конструкції мовою перекладу є складне підрядне означальне речення. Такий варіант підходить для перекладу зазначених одиниць, коли в тексті оригіналу цей елемент має форму двоскладного речення і вклинюється в речення (особливо просте не ускладнене іншими підрядними реченнями). Цей синтаксичний еквівалент може виявитися кращим при передачі розгорнутого опису. Варто пам'ятати, що через особливості граматики англійської мови вставлена конструкція здається компактнішою, ніж в українській мові. При передачі розгорнутого опису часом громіздкий вигляд вставною конструкції може перешкодити сприйняттю інформації.

(63) *A new emphasis on impressionism and subjectivity, that is, on how we see rather than what we see (**a preoccupation evident in the use of the stream-of-consciousness technique**)* [Barry 1995, с. 61].

Новий акцент на імпресіонізмі й суб'єктивності, тобто на тому, як ми бачимо, а не що (*інтерес, який стає очевидним у використанні техніки потоку свідомості*) [Баррі 2008, с. 100].

(64) *This desired comprehensive reassurance is linked in the play with Christian notions of redemption, which 'recuperate' (**meaning, roughly, explain and give significance to**) the apparently meaningless details and trials of daily life. ('Offer it up', my Catholic teachers would say in response to any minor complaint about unfairness or injustice) [Barry 1995, c. 67].*

*Це бажання вичерпного запевнення у н'єсі пов'язується з християнською ідеєю спокути, яка «викупає» вочевидь беззмістовні події й випробування щоденного життя — **пояснює їх, надає їм значення.** («Помолися про це», — сказали б мої католицькі вчителі у відповідь на найменшу скаргу про несправедливість і неправду) [Баррі 2008, с. 112].*

Якщо в прикладі (63) перекладач просто додає підрядне речення, то в прикладі (64) переставляє вставлену конструкцію в кінець речення і змінює розділовий знак, що повністю змінює акценти і вона втрачає свою пояснювальну функцію у тексті перекладу.

Ще одним способом перекладу вставленої конструкції є її відтворення за допомогою складного речення з тире або двокрапкою.

(65) *Many forms of inter-generational conflict are seen by Freudians as having Oedipal overtones, such as professional rivalries, often viewed in Freudian terms as reproducing the competition between siblings for parental favour. (**As the very idea of the Oedipal complex would suggest, Freudian theory is often deeply masculinist in bias**) [Barry 1995, c. 70].*

*Багато форм конфлікту поколінь розглядаються прихильниками Фройда як такі, що мають едипівський підтекст, приміром, професійне суперництво часто трактують у фрейдистських термінах як відтворення змагання братів і сестер за батьківську ласку. (**Як підказує сама ідея Едипового комплексу, теорія Фройда часто має маскулінний ухил**) [Баррі 2008, с. 117].*

(66) *This kind of thing had become a joke even in Freud's own lifetime, and we should remember that he once said, 'Sometimes a cigar is just a cigar'. (**Freud***

was a heavy cigar smoker, mind you, so he had a vested interest in saying that)
[Barry 1995, с. 71].

Такі речі стали жартом ще за життя Фройда, і слід пам'ятати, що одного разу він сказав: «Інколи сигара — це лише сигара». (Нагадаємо, що Фройд був затягим курцем сигар, тому мав законне право так сказати)
[Баррі 2008, с. 119].

В прикладі (65) перекладач відтворює вставлену конструкцію за допомогою розгорнутого речення із застосуванням транспозиції, а в (66) окличне речення замінює на безособове. Еквівалентність зберігається в обох прикладах.

Досить поширеним способом передачі вставленої конструкції в тексті перекладу є дієприкметниковий зворот. Розглянемо кілька прикладів.

(67) *(Psychoanalysis in relation to feminism is further discussed in Chapter 6 on feminism)* [Barry 1995, с. 74].

(Стосунки психоаналізу та фемінізму розглянемо далі, у шостому розділі, присвяченому фемінізму) [Баррі 2008, с. 124].

(68) *Elaine Showalter, for instance, described the change in the late 1970s as a shift of attention from 'andro-texts' (books by men) to 'gynotexts' (books by women).* [Barry 1995, с. 85].

Приміром, для Елейн Шовалтер зсув кінця 1970-х полягає у переміщенні уваги з «андротекстів» (написаних чоловіками) на «гінотексти» (написаних жінками). [Баррі 2008, с. 146].

Продемонстровані приклади свідчать, що додавання дієприкметника чи дієприкметникового звороту також може вважатися еквівалентним перекладом, якщо в оригіналі немає інших дієприкметникових зворотів. Акцент в такому випадку робиться не на образ, а на дію або результат дії.

На основі вибраного матеріалу можна стверджувати, що існують вставлені конструкції, які вимагають збереження зовнішньої форми. Це гетерогенні вставлені конструкції, абстрактно-контекстуальні (що функціонують на позатекстовому рівні). Представлені також конструкції,

що прагнуть до максимального ступеня відчуженості від основної частини речення, але їх досить мало.

В цілому, з точки зору прагматичного аспекту перекладу, зазначимо, що вставлені конструкції є досить адаптивними до різних мовних контекстів. Тому можемо зробити висновок що, за синтаксичною структурою й семантичним наповненням вставлені конструкції максимально повно реалізують прагматичний потенціал у мові перекладу.

3.4. Відтворення вставлених конструкцій мовою перекладу в аспекті перекладацьких трансформацій

В цьому підрозділі маємо на меті проаналізувати трансформації, зроблені перекладачем, їх доцільність та адекватність. Ми не будемо в кожному прикладі акцентувати увагу на тому, який із лінгвістів описує ту чи іншу трансформацію, у зв'язку з базовим характером цієї інформації. При подальшому описі перекладацьких трансформацій ми спиралися на ключові видання відомих перекладознавців [Комиссаров 1990; Рецкер 1974; Швейцер 1988; Карабан 2001].

Смисловий розвиток виявився найбільш частотною трансформацією при передачі вставленої конструкції мовою перекладу. Під смисловим розвитком ми розуміємо такий вид перекладацьких трансформацій, при яких відбувається заміна одного поняття іншим на основі їхньої суміжності чи логічної близькості. Він полягає в заміні словникової відповідності при перекладі контекстуальною, логічно пов'язаною з нею. Він може застосовуватися для більшої експлікації того чи іншого значення вставленої конструкції, коли збереження її оригінальної форми неможливе із-за різної будови мови оригіналу і мови перекладу. Найпоширеніші випадки смислового розвитку, за Я. Рецкером, вкладаються в схему причина → процес → наслідок. Відповідно, «можуть бути такі його різновиди: 1) заміна

процесу його причиною, 2) заміна процесу його наслідком, 3) заміна причини процесом, 4) заміна наслідку процесом, 5) заміна наслідку причиною, 6) заміна причини наслідком (під процесом мають на увазі виражену дієсловом-присудком дію чи стан)» [Рецкер 1974, с. 104–105]. Проілюструємо це на прикладах:

(69) *The reasons for this liking for 'phasing' are **complex**: partly, it is **the result of the view** that feminist criticism required a terminology if it was to attain theoretical respectability* [Barry 1995, с. 76].

*Така любов до періодизації має багато причин, одна з яких – **переконання**, що для досягнення теоретичної ваги феміністичній критиці необхідна термінологія* [Баррі 2008, с. 147].

В прикладі (69) в оригінальному тексті можна побачити вживання словосполучення «the result of the view» (результат точки зору), в той час в перекладі використовується вже наслідок цієї дії: «переконання». Заміну причини наслідком можна побачити в парі: «complex» – «має багато причин».

(70) *More importantly, there is a great need, in all intellectual disciplines, to establish a sense of progress, enabling early and **cruder** examples of (in this case) feminist criticism to be given their rightful credit and acknowledgement (while at the same time making it clear that the approach they represent is **no longer generally regarded as a model for practice)*** [Barry 1995, с. 76].

*Інша – значно важливіша – причина криється в тому, що всі інтелектуальні течії відчують потребу створити враження прогресу: з одного боку — забезпечують належну репутацію та визнання раннім і **дещо незрілим** спробам феміністичної (в цьому разі) критики, (а з іншого боку – дають зрозуміти, що **на практиці** цими ранніми підходами уже **не керуються**)* [Баррі 2008, с. 147].

При перекладі фрагменту (70) перекладач вдається до комплексної трансформації: антонімічний переклад, де оригінальна стверджувальна конструкція замінюється на заперечну у мові перекладу: «cruder» – «дещо

незрілим» додавання, перестановки та смисловий розвиток. В такому випадку результат чи наслідок замінюється на причину «no longer generally regarded as a model for practice» – «на практиці уже не керуються».

(71) *(This view that the language is man-made is **challenged** from within feminism by Sandra Gilbert and Susan Gubar in the essay 'Sexual Linguistics: Gender, Language, Sexuality'...) [Barry 1995, с. 88].*

*(Тезу, що мова створена чоловіком, у межах фемінізму **ставлять під сумнів** Сандра Гілберт і С 'юзен Губар у праці «Сексуальна лінгвістика: стать, мова, сексуальність»)) [Баррі 2008, с. 151].*

Дієслово «challenge» в англійській мові «кидати виклик» передається не згідно зі словниковою відповідністю, а внаслідок використання смислового розвитку «ставлять під сумнів».

(72) *The realm of the body, for instance, is seen as somehow immune ('**impregnable**') to social and gender conditioning ('rhetorics, regulations, codes') and able to issue forth a pure essence of the feminine [Barry 1995, с. 88].*

*Сфера тіла, наприклад, постає як нібито нечутлива («**невразлива**») до соціальних та тендерних умов («риторики, правил і кодів») і здатна породити чисту сутність жіночого. [Баррі 2008, с. 153].*

У прикладі (72) причина замінюється наслідком: лексема «impregnable» перекладається як «неприступний, непохитний, той, якого не можна запліднити». Зрозуміло, що повідомлення інформує про здатність тіла зберігати свою сутність, єство і протистояти зовнішньому впливу, тому перекладач і використовує лексему «невразлива».

(73) *... ('the family, normalcy, normative classico-psychological-tending discourse, all of which are just **so many** characteristics of fascist ideology') [Barry 1995, с. 89].*

*... («родина, нормальність, нормативний дискурс класично-психологічного спрямування – все це лише **різні** характеристики фашистської ідеології»)) [Баррі 2008, с. 153].*

У наведеному прикладі англійські лексеми «so many» у своєму лексичному значенні мають семи значної кількості, але ці слова перекладаються за допомогою смислового розвитку: якщо їх багато, то ці характеристики мають бути різноманітними. Обраний відповідник добре сполучається з іменником «характеристика» в українській мові.

Бачимо, що трансформація смислового розвитку при перекладі має творчий характер – вдале використання його потребує від перекладача глибокого проникнення у текст, здатності логічно мислити, розвивати вихідну ідею й одночасно не переступати тієї грані, за якою починається вже новий, інший смисл.

Лексичний елемент перекладається не окремо, а в сукупності його контекстуальних зв'язків і функціональних характеристик, що й демонструє, зокрема, переклад багатозначних вставлених конструкцій. Знання словникових відповідників є необхідною, але недостатньою умовою адекватного перекладу таких конструкцій, оскільки контекст часто диктує необхідність відхилення від словникових відповідників. Звичайно, все розмаїття контекстів не можна зафіксувати у словнику, навіть на рівні словосполучень. Тому один з головних труднощів перекладу – необхідність знайти конкретне значення слова чи словосполучення, відсутнє у словнику, але є доречним в певному контексті.

Важливим способом вибору контекстуального відповідника слова є перекладацька лексична трансформація – контекстуальна заміна, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу. Наприклад:

(74) *In contrast to the Americans (if not, as we have just **argued**, to the British) the work of 'French' feminism is more overtly theoretical ...* [Barry 1995, с. 87].

*На противагу американцям (але не, як ми щойно **побачили**, англійцям), домінанта французького» фемінізму виразно теоретична...* [Barri 2008, с. 149].

В наведеному прикладі дієслово «argued» перекладено лексемою «побачили», а слово «work» – словом вужчої семантики «домінанта», що не є словниковими відповідниками, але разом з тим вони адекватно передають смисл означених англійських лексем.

(75) (*this practice can **never** be theorized ... and will take place in areas other than those subordinated to philosophico-theoretical domination*) [Barry 1995, с. 88].

(«оскільки цю практику **не** можна теоретизувати, класифікувати, кодувати... вона відбувається й відбуватиметься в інших сферах, ніж ті, які підпорядковані філософсько-теоретичній диктатурі») [Barri 2008, с. 152].

Контекстуальна заміна «never» на «не», як це видно з наведеного прикладу, супроводжується також лексико-граматичною трансформацією додавання «оскільки... класифікувати, кодувати».

(76) *Your main difficulty will be to show the operation of these economic forces (no matter whether you take the '**strong**' or the '**weak**' model) in a given literary work* [Barry 1995, с. 112].

Найскладнішим для вас буде показати дію економічного чинника в конкретному літературному тексті (незалежно від того, оберете ви «жорсткий» чи «м'який» варіант») [Barri 2008, с. 200].

В прикладі (76) замість словосполучення «the strong or the weak model» (сильна чи слаба модель) перекладачка застосовує контекстуальний відповідник «жорсткий чи м'який варіант», оскільки мова йде про економічні міри, які бувають жорсткими або м'якими. Бачимо, що контекст диктує тут необхідність відхилення від словникових відповідників.

Ще однією трансформацією, що є обумовленою контекстом, є конкретизації значення. «Вона зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу

та традиціях мовлення» [Карабан 2001, с. 39]. «Конкретизація значення – це лексична трансформація, внаслідок якої слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом (терміном) вузької семантики» [Карабан 2001, с. 39]. Наприклад:

(77) ... (*expounded in the **essay** 'Art as Technique', which Lemon and Reis reprint*) [Barry 1995, с. 109].

(розвинута в **статті** «Мистецтво як прийом»⁶) [Баррі 2008, с. 193].

Лексема «essay» має дуже широкий спектр значень і може перекладатися як: «начерк; есе; дослідження; опис; міркування; твір; етюд; нариси; реферат». Тут вона замінюється словом вузької семантики «стаття». Вихідні дані цієї роботи перекладач переміщує до виносок.

Протилежним конкретизації прийомом є генералізація, тобто «переклад лексичної одиниці мови оригіналу, що має вузьче значення, одиницею мови перекладу, що має ширше значення» [Карабан 2001, с. 45].

Наприклад:

(78) ... (*when a woman turns to novel writing she finds that there is 'no common **sentence** ready for her use'*) [Barry 1995, с. 87].

... (*коли жінка береться до писання роману, виявляється, що «для неї не існує готового для використання загального **стилю**»*) [Баррі 2008, с. 151].

(79) (*Catherine fails to recognise her own **face** in the mirror*) [Barry 1995, с. 93].

(*Кетрін не може впізнати себе у відображенні в дзеркалі*) [Баррі 2008, с. 162].

В реченні (78) англійська лексема «sentence» має словниковий відповідник «речення», але її вживання в контексті написання романів не є доречним, що й виправдовує вживання прийому генералізації. В прикладі (79) «face» – «обличчя» перекладається як «себе» з додаванням слова «у відображенні».

Як бачимо, застосування прийому генералізації зумовлюється різними стилістичними нормами англійської та української мов, відмінностями синтагматичної сполучуваності відповідників в обох мовах, а також розбіжностями в лексико-семантичних системах мов.

Що стосується граматичних трансформацій при відтворенні вставлених елементів українською мовою, аналіз фактичного матеріалу показав широке використання заміни та перестановок. Найбільш різноманітним прийомом є заміна. За словами В. Комісарова, граматична заміна як особливий спосіб перекладу передбачає не просто вживання в перекладі форм мови перекладу, а відмову від використання форм аналогічних вихідним, заміну таких форм на інші [Комиссаров 1999]. При цьому замінюється форма слова, або частина мови. Можуть також замінюватися члени речення. Ця трансформація спричинена розбіжностями граматичної будови та відмінностями у структурі мов.

Детальніше розглянемо цю трансформацію на прикладах.

(80) *Another critic who argues the fluidity of identity, including sexual identity, is Eve Sedgwick in her highly influential Epist-mology of the Closet. Sedgwick considers how coming 'out of the closet' (openly **revealing** one's gay or lesbian sexual orientation) is not a single absolute act [Barry 1995, с. 99].*

*Нестабільність ідентичності, зокрема сексуальної, доводить також інший критик — Ів Седжвік (у впливовій книжці «Епістемологія комірчини»)¹⁶. Седжвік звертає увагу на те, що «вихід із комірчини» (публічне **визнання** своєї гей- чи лесбійської сексуальної орієнтації) не є одноразовим актом [Баррі 2008, с. 174].*

В прикладі лексема «revealing» є герундієм у функції підмета. Загальновідомо, що ця неозначена форма дієслова не має аналогу в українській мові. У більшості випадків герундій у функції підмета та додатка перекладається іменником. Застосовується трансформація заміни частини мови — «визнання». Зазначимо, що більшість перекладацьких трансформацій має змішаний характер і при перекладі можуть відбуватися одночасно

лексичні й граматичні зміни. Аналогічну ситуацію маємо і в цьому прикладі. Разом з граматичною заміною використовується прийом смислового розвитку: «revealing» на «визнання» — процес замінюється на результат.

Іншою перекладацькою трансформацією є перестановка, яка передбачає змінення розташування елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Ця трансформація реалізується у переструктуруванні елементів речення. Наприклад:

(81) *Gilbert and Gubar's strategy with Bronte's novel is to see it as a female version of the male form known as the Bildungsroman (this German term means the 'formation' or 'education' **novel**) ... [Barry 1995, с. 93].*

*Гілберт і Губар розглядають роман Бронте як жіночу версію чоловічої форми, відомої як Bildungsroman (німецький термін, що означає **роман** про «формування» чи «виховання»)... [Баррі 2008, с. 161].*

У цьому реченні перебудова пов'язана з атрибутивною конструкцією «the formation or education novel», де означенням виступають іменники «formation» та «education». В таких випадках іменник може перекладатися прикметником, або переходити у постопозицію до означуваного слова.

Досить поширеними при перекладі вставлених конструкцій є трансформації додавання та вилучення слів. Трансформація додавання «полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), що перекладається, та / або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують у культурі мови перекладу» [Карабан 2001, с. 48]. Відповідно, «вилучення – виправдане з точки зору адекватності перекладу, передусім, норм мови перекладу, усунення в тексті перекладу тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту» [Карабан 2001, с. 50]. Зрозуміло, перекладач має обережно застосовувати даний прийом, аби не змінити та не вилучити важливу інформацію тексту оригіналу. Як слушно зазначає український науковець, зазначені трансформації «зумовлені передусім розбіжностями лексико-семантичних

систем обох мов, відсутністю словникових відповідників та потребами контексту» [Карабан 2001, с. 52]. Серед інших важливих чинників для вибору зазначених прийомів може бути необхідність передати імпліцитні смисли, пояснити національно-культурні конотації тощо.

Додавання слів у переважній більшості випадків диктується потребою пояснити та розтлумачити важливу інформацію тексту оригіналу, наприклад:

(82) *(like that between speech and writing, for instance)* [Barry 1995, с. 98].

(на зразок, приміром, **опозиції** між мовленням і письмом) [Баррі 2008, с. 172].

З'являється додаткова лексема «опозиція», без якої смисл вставленої конструкції був би недостатньо зрозумілим.

У наступному прикладі застосовується трансформація вилучення з метою виключення надмірних слів із тексту перекладу:

(83) *Female sexuality (**indeed**, heterosexuality **in general**) isn't just there 'naturally' from the start, but is formed by early experiences and adjustments ...* [Barry 1995, с. 90].

*Жіноча сексуальність (**тобто** гетеросексуальність) існує не «природно», а формується раннім досвідом і оточенням* [Баррі 2008, с. 156].

Натомість перекладач додає слово «тобто», тим самим ототожнюючи поняття «гетеросексуальність» із «жіночою сексуальністю». Проте, це різні поняття, які відносяться один до одного як частинне (жіноча сексуальність) до загального (гетеросексуальність). Здається, саме це хотів пояснити автор виразом «in general».

Наведемо ще один приклад:

(84) *Another key Formalist idea is Tomashevsky's distinction (**again expounded in the essay reprinted in Lemon and Reis**) between story (**Russian fabula**) and plot (**Russian sjuzhet**), the former being an actual sequence of (perhaps imaginary) events as they would have occurred, while the latter is the artistic presentation of these events, which might involve reorderings,*

juxtapositions, repetitions, and so on, in order to heighten their effect in a work of literature [Barry 1995, с. 109].

Ще одна ключова думка формалістів – це здійснене Томашевським розрізнення фабули і сюжету, де перша є справжнім (хоч і уявним) перебігом подій, а другий – мистецькою репрезентацією цих подій, у якій, з метою посилення впливу літературного твору, можуть відбуватися зміна послідовності, суміщення, повторення тощо⁷ [Баррі 2008, с. 196].

Як бачимо, перекладачка повністю вилучає першу вставлену конструкцію «again expounded in the essay reprinted in Lemon and Reis» з метою уникнути повтору, тому що вона використовувалася в попередньому реченні. Вилучення виразів «Russian fabula» та «Russian sjuzhet» пояснюється тим фактом, що переклад орієнтований на українську аудиторію, яка добре розуміється на цих поняттях.

(85) *They make a division between the 'overt' (manifest or surface) and 'covert' (latent or hidden) content of a literary work (much as psychoanalytic critics do) and then relate the covert subject matter of the literary work to basic Marxist themes....* [Barry 1995, с. 112].

Вони розмежовують «експліцитний» (видимий або поверхневий) та «імпліцитний» (латентний чи прихований) зміст літературного твору, **як це роблять і психоаналітичні критики**, а потім пов'язують прихований зміст з основними марксистськими поняттями... [Баррі 2008, с. 200].

В проілюстрованому реченні перекладач вилучає вставлену конструкцію «(much as psychoanalytic critics do)», але додає цю інформацію до основного тексту. Це не змінює сенс речення, але змінює функцію вставленої конструкції: замість додаткової, інформація переходить в розряд головної.

Аналогічну ситуацію бачимо в прикладах (86) та (87):

(86) *Subsequently she falls in love with Viola, a young noblewoman who is temporarily disguised as a man and acting as his servant and go-between (under the name Cesario)* [Barry 1995, с. 113].

Олівія закохується у Віолу — перевдягнену чоловіком **на ім'я Цезаріо** молоду аристократку, яка удає служника й посередника Орсіно [Баррі 2008, с. 202].

(87) *It involves (in Greenblatt's words) 'an intensified willingness to read all of the textual traces of the past with the attention traditionally conferred only on literary texts'* [Barry 1995, с. 116].

Це передбачає, **за Грінблаттом**, «посилене бажання відчитати всі текстуальні сліди минулого — з такою ж увагою, яка традиційно приділялася лише літературними текстами» [Баррі 2008, с. 207].

Якщо вставлена конструкція містить бібліографічну інформацію перекладачка завжди переносить її до виносок. Проілюструємо це на прикладі:

(88) *However, similar tendencies can be identified in work by various critics published during the 1970s, a good example being J. W. Lever's The Tragedy of State: A Study of Jacobean Drama (published by Methuen in 1971, and reissued in 1987 with an introduction by Jonathan Dollimore)* [Barry 1995, с. 114–115].

Проте відповідні тенденції можна простежити уже в працях різних критиків 1970-х рр., прикладом чого є «Трагедія держави: дослідження яacobінської драми» Джуліуса Волтера Лівера² [Баррі 2008, с. 206].

Наведені приклади показують, що для перекладацької манери Ольги Погинайко характерним є перенесення вставлених елементів в основний текст або перенесення їх до виносок для того, щоб читач сприймав інформацію гармонійно та без перешкод.

Як вже зазначалося, граматичні трансформації часто супроводжуються іншими видами трансформацій. В цьому випадку можемо говорити про комплексні трансформації, під якими В. Н. Комісаров має на увазі лексико-граматичні трансформації, що супроводжуються спеціальними прийомами перекладу (зокрема описовим перекладом, антонімічним перекладом і компенсацією) [Комиссаров 1990, с. 183–186]. Іншими словами, в одному

реченні можуть вживатися декілька трансформацій як лексичних, так і граматичних. Проілюструємо цю тезу на прикладі.

(89) *(By identity politics **we mean** those which campaign for and by **groups disadvantaged** by some **aspect** of their identity, such as their gender, their race, or their sexual orientation. The opposite of **identity politics** would be class politics, where the campaign is on behalf of people disadvantaged by some aspect of their situation – (by being an under paid mine-workers, for instance) [Barry 1995, с. 99].*

(Під політикою ідентичності маємо на увазі таку, яка обстоює інтереси груп, що зазнають утисків через особливості їхньої ідентичності, як, приміром, стать, раса або сексуальна орієнтація. Протилежною до політики ідентичності можна вважати класову політику, спрямовану на людей, що зазнають утисків через свій соціальний статус, наприклад, шахтарі, яким недоплачують) [Баррі 2008, с. 175].

По-перше, перекладачка вдається до вживання вилучення «we mean» – «маємо на увазі», додавання «groups» – «інтереси груп», генералізації «aspect» – «особливості», конкретизації «disadvantaged» – «зазнають утисків», перестановки «identity politics» – «політика ідентичності», смислового розвитку разом з вилученням «where the campaign is on behalf of people» – «спрямовану на людей», контекстуальної заміни «some aspect of their situation» – «соціальний статус» тощо. Завдяки таким глобальним модифікаціям О. Погинайко вдається передати зміст речення й уникнути повторів та неточностей.

Проведений аналіз показав, що використання трансформацій дозволяє перекладачу відтворювати оригінальний матеріал еквівалентним (рівноцінним) у перекладі, зберігаючи смисл та вплив вихідного тексту на реципієнта у мові перекладу. Отже, застосування трансформацій дозволяє зберегти комунікативно-функціональну рівноцінність і семантико-структурну відповідність оригінального тексту у перекладі.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Кожна людина, кожний індивід для забезпечення своїх життєво необхідних потреб здійснює певний вид трудової діяльності. З розвитком науково-технічного прогресу важливу роль грає можливість безпечного виконання людьми своїх трудових обов'язків. У зв'язку з цим на всіх підприємствах створюються здорові й безпечні умови праці, встановлюються правові засади регулювання відносин у галузі охорони праці між роботодавцями і працівниками, а також створюються умови праці, що відповідають вимогам збереження життя і здоров'я працівників в процесі трудової діяльності.

Для виконання трудових обов'язків у сфері філології та перекладу з урахуванням положень нормативних вимог з безпеки праці, та для практичної реалізації теми: «Комунікативно-прагматичні особливості вставних слів і конструкцій та способи їх перекладу», передбачається засвоєння основних заходів з охорони праці на робочих місцях в адміністративних приміщеннях.

4.1. Аналіз потенційних небезпек

Основними потенційними небезпеками при проведенні робіт в кабінеті адміністративного корпусу є такі:

- враження електричним струмом, у наслідок несправності електрообладнання, яке використовується під час виконання трудових обов'язків, невиконання правил техніки безпеки при користуванні електричним обладнанням, що може призвести до електротравм різного ступеню або навіть до летального наслідку;

- механічне травмування в наслідок не раціонального розташування робочих місць;
- нервово-психічні навантаження, через специфічність роботи працівників економіко-гуманітарної сфери, яка передбачає постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими). Подібний характер роботи може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, що може призвести до захворювань нервової системи, зниження наснаги на працю та стресових станів;
- кістково-м'язові порушення, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до ушкодження опорно-рухового апарату;
- негативний вплив електромагнітних, в тому числі і рентгенівських випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів (далі ПК) з електронно-променевою трубкою, що призводить до погіршень зору, зниження імунітету;
- недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, в зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до погіршення зору або ефекту засліплення;
- підвищений рівень шуму, який створюється перетворювачем напруги електронно-обчислювальної машини (далі ЕОМ), її технічною периферією, а також людьми, що працюють у приміщенні, і який призводить до погіршення слуху;
- незадовільні параметри мікроклімату робочого місця, у зв'язку із відсутністю приладів, що забезпечують необхідний повітряобмін та опалювальної системи, які можуть викликати загальні захворювання;

- вірогідність загоряння, в зв'язку з використанням несправного електрообладнання, обігрівачів з відкритим теном, недотриманням, або порушенням правил протипожежної безпеки, відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі;
- неправильні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки та загибелі людей.

Незадовільні ергономічні характеристики робочого місця внаслідок нераціонального планування робочого місця, що може призвести до механічних травм, уражень електричним струмом та порушень кістковом'язового апарату.

4.2. Заходи по забезпеченню безпеки

Приміщення офісу, відносяться до приміщень без підвищеної небезпеки ураження електричним струмом. У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам: ПУЕ-2017 («Правила улаштування електроустановок») [ПУЕ-2017] і ГОСТ 12.0.003-74 [ГОСТ 12.0.003]. Система стандартів безопасности труда. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация, величина опоры захисного заземлення електрообладнання приміщення – 4 Ом; НПАОП 40.1-1.32-01 [НПАОП 40.1-1.32-01] «Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок», приміщення, в якому

розташовуються ЕОМ, різноманітне устаткування, відноситься до класу пожежебезпечної зони П-Па, тому передбачений мінімальний ступінь захисту ізоляції обладнання IP44; ГОСТ 12.1.005-88 [ГОСТ 12.1.005-88] Система стандартів безпеки труда. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны. Обладнання офісу має подвійну ізоляцію, яка складається з робочої та додаткової ізоляції; ГОСТ 12.2.007.0-75* (2001) «ССБТ. Изделия электротехнические. Общие требования безопасности» ЕОМ, периферійні пристрої ЕОМ та устаткування для обслуговування, ремонту та налагодження ЕОМ по способу захисту людини від ураження електричним струмом, належать до І класу, оскільки мають подвійну ізоляцію, елемент для заземлення та провід для приєднання до джерела живлення, що має заземлюючу жилу і вилку з заземлюючим контактом. Експлуатація електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» [НПАОП 40.1-1.01-97] та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів» [НПАОП 40.1-1.21-98].

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок не раціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неухважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» [ДСанПіН 3.3.2.007-98] зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованому значенню (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$).

Для забезпечення ергономічності робочого місця відповідно до вимог НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин», де зазначена заборона захаращення робочого місця, дотримання нормативів щодо площини робочого місця на одного працівника. Також вимоги до організації робочого місця зазначені в

ГОСТ 12.2.032-78 «ССБТ. Рабочее место при выполнении работ сидя. Общие эргономические требования». Конструкція робочого місця, його розміри та взаємне розташування його елементів повинні відповідати антропометричним, фізіологічним і психофізіологічним характеристикам людини, а також характеру роботи. Облаштоване згідно з вимогами стандартів робоче місце забезпечує зручне положення людини.

Організація робочих місць повинна забезпечувати стійке положення та вільність рухів працівника, безпеку виконання трудових операції виключати або допускати лише в деяких випадках роботу в незручну позиціях, котрі зумовлюють підвищену втомлюваність.

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» [ДСанПіН 3.3.2.007-98] для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження передбачені пристрої для приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, ший, рук і ніг необхідно виконувати фізичні вправи 2-3 рази протягом робочого часу.

4.3. Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці

Внаслідок роботи за ПК, на фізіологію людини негативно впливають електромагнітні випромінювання. Щоб зменшити наслідки впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень, згідно з ГОСТ 12.2.007.0-75 «Изделия электротехнические. Общие требования безопасности», вироби, які створюють електромагнітні поля, повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д.). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях обладнаних ПК встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє або надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні, згідно ДБН В.2.5-28-2018 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють

прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі або штори.

Розрахунок загального штучного освітлення в приміщенні офісу розмірами $A \times B \times H = 4 \times 3,5 \times 3,8$ м, з висотою робочої поверхні $h_p = 0,8$ м, нормованим значенням штучного освітлення для кабінету $E_n = 300$ лк.

1. Розраховуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника;

$$N_p = \frac{3,5}{(3,8 - 0,8) \cdot 1,4} = 1, \text{ шт.}$$

2. Визначаємо максимально припустиму відстань між рядами світильника $L_{\max}$:

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м}; \quad (4.2)$$

де: B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт;

$$L_{\max} = \frac{3,5}{1} = 3,5, \text{ м.}$$

3. Визначаємо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$$i = \frac{4 \cdot 3,5}{(3,8 - 0,8) \cdot (4 + 3,5)} = 0,6.$$

4. Визначаємо значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного растровим світильником типу ЛВО.

Вибирається з урахуванням відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення і дорівнює $\eta = 31 \%$.

5. Визначаємо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_Σ :

$$\Phi_\Sigma = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_z \cdot z}{\eta}, \text{ лм}; \quad (4.4)$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу (для кабінету $k_z = 1,4$);

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z = 1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

$$\Phi_\Sigma = \frac{300 \cdot 4 \cdot 3,5 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,31} = 20865, \text{ лм}.$$

6. Визначаємо умовну загальну кількість світильників у приміщенні N_{cv}^* :

$$N_{cv}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт}; \quad (4.5)$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

$L_{\max}$ – максимально припустима відстань між рядами світильників, м;

$$N_{св}^* = \frac{4 \cdot 3,5}{3,5^2} = 1,1, \text{ шт.}$$

7. Розраховуємо світловий потік умовного джерела світла $\Phi_{л}^*$:

$$\Phi_{л}^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_{л}^*}, \text{ лм}; \quad (4.6)$$

де: Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

$N_{л}^*$ – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_{л}^* = N_{св}^* \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.7)$$

де: n – кількість ламп у світильнику, шт;

$$N_{л}^* = 1 \cdot 2 = 2, \text{ шт};$$

$$\Phi_{л}^* = \frac{20864}{2} = 10432, \text{ лм.}$$

8. Знаходимо коефіцієнт m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи $\Phi_{л}^*$ та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи $\Phi_{л}$:

$$m = \frac{\Phi_{л}^*}{\Phi_{л}}; \quad (4.8)$$

$$m = \frac{10432}{2850} = 3,66.$$

9. Визначаємо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні $N_{св}$:

$$N_{св} = N_{св}^* \cdot m, \text{ шт}; \quad (4.9)$$

де: $N_{св}^*$ – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт;

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи;

$$N_{св} = 3,66 \cdot 1,1 = 4, \text{ шт.}$$

10. Визначаємо фактичну кількість ламп у приміщенні $N_{л}$:

$$N_{л} = N_{св} \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.10)$$

де: $N_{св}$ – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт;

$$N_{л} = 4 \cdot 2 = 8, \text{ шт.}$$

11. Визначаємо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_{л} \cdot N_{л} \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.11)$$

де: $\Phi_{л}$ – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

$N_{л}$ – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості;

$$E_p = \frac{2850 \cdot 8 \cdot 0,31}{4 \cdot 3,5 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 327,83, \text{ лк.}$$

Виходячи з розрахунку загальне штучне освітлення в приміщенні офісу дорівнює 327,83 лк, що відповідає нормованому значенню освітлення і яке забезпечується за допомогою 8 растрових світильників типу ЛВО.

Рівні звукового тиску в октавних смугах частот, рівні звуку та еквівалентні рівні звуку на робочих місцях приміщення відповідають вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДСН 3.3.6.037-99 «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку». Зниження рівня шуму в приміщенні здійснено за допомогою:

- використання більш сучасного обладнання;

- розташування принтерів та різноманітного устаткування колективного користування на значній відстані від більшості робочих місць працівників;
- переведення жорсткого диска в режим сну (Standby), якщо комп'ютер не працює протягом визначеного часу;
- використання блоків живлення ПК з вентиляторами на гумових підвісках.

Неправильне проектування або несправність систем опалення та вентиляції в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб – легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23⁰С; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;
- у теплий період року: температура 22-24⁰С; відносна вологість: 40-60%, швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання.

Оптимальні рівні позитивних (n+) і негативних (n-) іонів у повітрі приміщення з ВДТ відповідають вимогам ГН 2152-80 «Санітарно-гігієнічні норми допустимих рівнів іонізації повітря виробничих та громадських приміщень» і становить: n+=1500-30000 (шт. на 1см³); n- = 3000-5000 (шт. на 1см³). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних

аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечуються за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

4.4. Заходи з протипожежної безпеки

Протипожежна безпека на підприємстві в Україні – невід’ємна складова організації робочого простору і процесів згідно з нормами чинного законодавства. Зокрема, цю сферу регламентують Правила пожежної безпеки в Україні, затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України, зі змінами, які періодично вносяться відповідними наказами. Зафіксовані на законодавчому рівні вимоги пожежної безпеки зобов’язані виконувати – незалежно від приналежності і розміру статутного капіталу, обороту, кількості співробітників, форми власності, сфери роботи і інших аспектів.

Заходи по забезпеченню пожежної безпеки для приміщення офісу обладнаного ПК з ВДТ розроблені відповідно до вимог НАПБ А.01.001-14 «Правил пожежної безпеки в Україні».

Комплекс протипожежних заходів для офісного приміщення обладнаного ПК з ВДТ розроблений згідно вимог НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні».

Виходячи з аналізу речовин та матеріалів, які використовуються при роботі у приміщенні обладнаному ПК з ВДТ:

- згідно ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж (EN 2:1992, EN 2:1992/A1:2004, IDT)»[7] у офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ можлива пожежа класів – А (пожежа, що супроводжується горінням твердих матеріалів) та Е (горіння електроустановок, що перебувають під напругою до 1000 В);

- відповідно до вимог ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою», воно належить до категорії «Д» з пожежної

небезпеки – простір у приміщенні, у якому перебувають тверді горючі речовини та матеріали.

Оскільки офісне приміщення обладнане ПК з ВДТ належить до категорії «Д» з пожежної небезпеки, тому відповідно до вимог ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» воно має II ступінь вогнестійкості [ДБН В.1.1-7:2016].

Обладнання, силові та освітленні мережі офісного приміщення обладнаного ПК з ВДТ відповідають вимогам пожежної безпеки, оскільки виконані відповідно до вимог НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок» [НПАОП 40.1-1.32-01], та мають ступінь захисту ізоляції обладнання IP44 яка відповідає класу пожежанебезпечної зони П-Па до якої належить приміщення.

З технічних та організаційних заходів запобігання пожеж в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ передбачені наступні протипожежні заходи:

- згідно вимог ДБН В.2.5-56:2014 «Системи протипожежного захисту» [ДБН В.2.5-56:2014], в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ встановлена система пожежної й охоронної сигналізації «Сигнал-43». Яка забезпечує виявлення теплових і димових ознак пожежі і місця виникнення пожежі з точністю до місця розміщення датчика;

- оскільки офісне приміщення що обладнане ПК з ВДТ має площу 14 м², тому відповідно до вимог п. 5 розділу VI «Вибір типу та необхідної кількості вогнегасників», «Правил експлуатації та типових норм належності вогнегасників», затверджених наказом МВСУ 15.01.2018 № 25 та зареєстрованих в МЮУ 23.02.2018 р. за № 225/31677 для гасіння електроустановок, що знаходяться під напругою. В кабінеті адміністративного корпусу передбачено один газовий (вуглекислотний) вогнегасник з величиною заряду вогнегасної речовини 3 кг.

4.5. Заходи по забезпеченню безпеки в надзвичайних ситуаціях

Унаслідок надзвичайних ситуацій у населених пунктах країни і на підприємствах можуть виникнути руйнування, зараження місцевості радіоактивними та хімічними речовинами. Люди можуть опинитися у завалах, пошкоджених та палаючих будинках, інших непередбачуваних ситуаціях. У зв'язку з цими обставинами буде потрібне проведення заходів із рятування людей, надання їм допомоги, локалізації аварій та усунення пошкоджень. При вирішенні цих проблем виходять з того, що в осередках ураження і районах лиха будуть проводитися не тільки суто рятувальні роботи, а й деякі невідкладні, що не пов'язані з рятуванням людей. Рятувальні та інші невідкладні роботи (РіНР) проводяться з метою порятунку людей та надання допомоги ураженим, локалізації аварій та усунення пошкоджень, створення умов для наступного проведення відновлювальних робіт. При проведенні РіНР великого значення має дотримання певних умов. Такими умовами є: своєчасне створення угруповань, сил, що залучаються для проведення РіНР, своєчасне ведення розвідки, швидкий рух і введення сил у осередок ураження, безперервне проведення РіНР до їх повного завершення, тверде й оперативне управління силами, що залучаються до проведення РіНР, і всебічне забезпечення їх діяльності.

Заходи, що відносяться до рятувальних робіт:

- розвідка маршрутів, за якими вводяться або виводяться формування ЦО;
- локалізація і гасіння пожеж;
- пошук і рятування людей з-під завалів;
- відкриття зруйнованих захисних споруд і рятування людей;
- подача повітря у завалені захисні споруди;
- надання ураженим першої медичної допомоги та їх евакуація;
- санобробка людей та знезараження їх одягу;

- знезараження місцевості, споруд, техніки.

Крім рятувальних робіт, в осередках ураження проводяться невідкладні роботи, до яких відносяться:

- прокладання маршрутних шляхів на заражених територіях і будівництва проїздів у завалах;
- локалізація аварій на комунально-енергетичних мережах, лініях зв'язку та їх відновлення;
- закріплення або ліквідація конструкцій споруд, які загрожують падінням та перешкоджають проведенню рятувальних робіт;
- ліквідація боєприпасів та інших вибухонебезпечних предметів (балони з газом, бочки з бензином тощо).

Керівництво проведенням усіх цих робіт у надзвичайних ситуаціях проводяться надзвичайними комісіями держави, області, міста тощо. При аваріях на об'єктах народного господарства, установах, якщо їх наслідки не виходять за межі об'єктів захисних зон, керівництво роботами проводиться адміністрацією підприємств.

Виникнення стихійних лих, а також аварій та катастроф можна в деяких випадках прогнозувати. Ці прогнози, як правило, закладаються в плани ЦО підприємств, установ, що передбачають попереджувальні заходи, які повинні зменшити наслідки аварій і катастроф. Характер та обсяг таких заходів залежать від виду та рівня аварії або стихійного лиха, масштабів і часу їх виникнення.

Загалом до таких заходів відносяться:

- приведення в готовність засобів захисту;
- перевірка готовності систем оповіщення;
- підготовка і видача населенню засобів індивідуального захисту та особистої профілактики;
- проведення санітарно-епідеміологічних заходів;
- підготовка до евакуації або відселення та їх проведення;
- вивезення матеріальних цінностей;

- захист продуктів харчування, джерел води тощо;
- герметизація приміщень і т.п.

Способи і послідовність проведення цих робіт залежать від обставин, що склались у районі аварії чи катастрофи, та наявності сил і засобів для проведення таких робіт.

Ліквідація наслідків надзвичайної ситуації проводиться для відновлення роботи підприємств, організацій, навчальних закладів тощо.

При ліквідації наслідків надзвичайної ситуації здійснюються такі заходи:

- розвідка осередків надзвичайних ситуацій;
- локалізація і гасіння пожеж;
- відбудівля споруд і шляхів сполучення;
- проведення ізоляційне обмежених заходів в осередках інфекційного зараження;
- проведення спецобробки населення;
- дезактивація, дегазація техніки, майна, доріг, місцевості тощо.

Таким чином, розглянуто аналіз потенційних небезпек, що можуть вплинути на здоров'я працівників сфери філології та перекладу під час виконання робочих обов'язків в адміністративному приміщенні. Заходи по забезпеченню безпеки, заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці, заходи з пожежної безпеки (в приміщенні офісу класом пожежі А (Е), категорією приміщення Д передбачені вуглекислотні вогнегасники типу ВВК-5, також встановлена система пожежної й охоронної сигналізації «Сигнал-ВК6», яка забезпечує виявлення теплових і димових ознак пожежі і місця виникнення пожежі з точністю до місця розміщення датчика.) та заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях, а саме заходи безпеки при проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт.

ВИСНОВКИ

Предметом аналізу магістерської роботи є комунікативно-прагматичні особливості функціонування вставних й вставлених конструкцій в науково-навчальному підстилю. Матеріалом аналізу обрано підручник викладача теорії літератури та сучасної поезії на кафедрі англістики Уельського університету в Абериствіті Пітера Баррі.

Під вставними словами в роботі розуміємо фрагменти висловлювання, що формують модальний план і реалізують певні комунікативно-прагматичні установки автора. А вставлені конструкції – це особливе синтаксичне явище, такі елементи речення, які створюють «надтекст» і вносять метакомунікативний зміст до основного речення. Вставлені конструкції нерідко несуть також суб'єктивно-модальний відтінок.

Було показано, що вставні та вставлені конструкції істотно відрізняються. Основною диференціальною ознакою вставних і вставлених одиниць є модальність: вставні конструкції є одним із засобів вираження суб'єктивної модальності, а вставлені конструкції репрезентують насамперед об'єктивну модальність. Вставні конструкції можуть займати всі три позиції в реченні (на початку, в середині або в кінці речення), а вставлені можуть знаходитися тільки всередині або наприкінці. На додаток, вставлені конструкції виокремлюються дужками або тире з обох боків чи комами з тире, в той час, як вставні слова відокремлюються комами. Вставні елементи можна видалити з речення, не змінюючи його зміст, оскільки вони синтаксично не інтегровані в речення і не можуть існувати самостійно. На противагу, вставлені конструкції синтаксично пов'язані з реченням або з одним з його членів. Вставні, як і вставлені конструкції, поділяються за будовою на слова, словосполучення і речення.

Проте існують і спільні ознаки – вставні й вставлені конструкції характеризуються помітним комунікативним навантаженням: надають

висловленню переконливості, регулюють процес сприймання, акцентують увагу на основних моментах змісту, привертають увагу до повідомлення.

В науково-навчальних текстах вставні елементи – це чітко визначені категорії лексичних одиниць, які пов'язані з окремими частинами речення, і мають досить своєрідне значення. Залежно від семантики та оцінці повідомлюваного вставні слова поділяються на кілька груп: 1) модальні лексеми, які виражають ступень вірогідності повідомлюваного; 2) слова з емоційною конотацією, що виражають радість, співчуття, здивування тощо; 3) елементи, що вказують на джерело повідомлення; 4) слова, що вказують на послідовність викладу; 5) звернення до співрозмовника з метою активізувати його увагу, викликати реакцію з приводу висловленого; 6) вставні слова, що вказують на оцінку міри повідомлюваного; 7) вставні слова, за допомогою яких робиться висновок, зв'язок із попередньою думкою, підбиваються підсумки. Найпоширеніші в науково-навчальних текстах вставні слова останніх трьох категорій. За їх участю будується абзац: вставні слова, розташовані в певній логічній послідовності, функціонують як опорні пункти повідомлення. Вставлені конструкції більш різноманітні за семантичними групами.

Вставні й вставлені елементи речення виконують різні семантичні функції. Так, в аналізованому тексті виявлено вставні слова й словосполучення, які виражають припущення, упевненість, ствердження або заперечення, вказівку на джерело повідомлення, уточнення та додаткову інформацію. Вставлені конструкції виконують стилістичні, художньо-зображальні функції. Вони належать до одиниць експресивного синтаксису, виражають авторські оцінки, посилюють виразність і логічне виділення певних деталей повідомлення. У різних стилях ці конструкції мають різний план вираження. В текстах наукового стилю, де вживається досить багато вставних і вставлених елементів, такі конструкції виконують строго синтаксично-структурні функції та майже не несуть вираженого експресивно-емоційного семантичного змісту.

При перекладі вставних слів перед перекладачем стоїть непросте завдання – зберегти не тільки те семантичне значення, яке має на увазі автор тексту, а й передати ту суб'єктивну модальність, яку ці одиниці виражають.

Зазвичай, переклад вставних слів не є складним завданням для фахівця, однак, варто враховувати, що це важливий член речення й ігнорування його рис і функцій призведе до невірної викладу думки в перекладі. Вставні елементи на початку речення перекладаються відповідними словами та висловами. Вставні фрази на початку або всередині речення перекладаються відповідними словосполученнями. При перекладі вставних конструкцій в середині речення слід мати на увазі, що вони можуть вводитись безсполучниково. Аналіз показав, що переклад вставного елемента безпосередньо залежить від функції, яку він виконує в реченні.

При перекладі вставлених конструкцій перекладачка часто вживає лексико-граматичні та комплексні трансформації. Вона послуговується правилом забезпечення логічного й адекватного перекладу та намагається уникнути міжмовних розбіжностей щодо лексико-семантичного смислу і сполучуваності слів.

Нами було виявлено наступні негативні чинники при написанні дипломної роботи в офісному приміщенні: можливість ураження електричним струмом, механічне травмування, підвищене нервово-психічне навантаження, не раціональна організація робочого місця, незадовільні параметри мікроклімату, недостатнє або надмірне освітлення, неправильні дії студентів в умовах надзвичайних ситуацій, можливість загоряння, ураження слуху, можливість ураження електромагнітним випромінюванням. Для запобігання впливу цих чинників на фізичне та ментальне здоров'я людини електроприлади мають бути ізольованими, розташування робочих місць має відповідати нормовим стандартам, робочі місця мають відповідати ергономічним вимогам з урахуванням особливостей діяльності студентів, також у холодний період необхідна система централізованого опалення, наявність сонцезахисних пристроїв та жалюзі на вікнах.

SUMMARY

This master work is titled *Communicative and Pragmatic Features of Inserted Words and Constructions and Methods of Their Translation*. Recently, we have seen the intensification in the research of metatextual elements, which include linking words and inserted constructions, as they are comprehensible, individual and at the same time typical means of linguistic expression of thoughts, feelings, etc. The interest in the insertion category is explained by the fact that the composition of the inserted constructions, methods of their introduction into the sentence, forms of the text complication, textual motivation in general have changed.

However, the communicative and pragmatic features of linking words and inserted constructions functioning in scientific and educational texts and the ways of their translation remain out of the attention of scientists, which defines the topicality of the master degree work.

The object of the research is linking words and inserted constructions in the context of communicative and pragmatic activity and methods of their translation.

The objective of the research is a complex study of communicative and pragmatic features of English linking words and inserted constructions and systematized description of methods for translating them into Ukrainian.

The research methods are the descriptive method, the contextual and situational analysis, the communicative and pragmatic analysis, the method of translation analysis.

The master degree work is devoted to linking words and inserted constructions in the context of communicative and pragmatic activity and methods of their translation. The first section of the master degree work deals with defining the concepts of linking words and inserted constructions, outlining their types and the functions. The second section focuses on the communicative and pragmatic aspect of the studied elements functioning in the scientific and educational text. The third section offers a model of reproducing linking words and inserted

constructions in the language of translation and analyzes the methods for translating English linking and inserted elements. The fourth section outlines the main measures for occupational safety and health in emergencies. The conclusions summarize the results of the research.

By linking words in the research, we mean fragments of utterances that form a modal plan and implement certain communicative and pragmatic attitudes of the author. And inserted constructions are a special syntactic phenomenon, such elements of a sentence that create a "supertext" and bring metacommunicative content to the main sentence. Inserted constructions often also have a subjective and modal connotation.

It has been shown that linking words and inserted constructions are significantly different. The main differential feature of linking words and inserted constructions is modality: linkers are among the means of expressing subjective modality, and inserted constructions represent first of all objective modality. Linking words can occupy all three positions in the sentence (at the beginning, in the middle or at the end of the sentence), and inserted constructions can be only inside or at the end of the sentence.

However, there are common features – both linking words and inserted constructions are characterized by a noticeable communicative load: they can persuade, regulate the process of perception, focus on the main points of the content, draw attention to the message.

Linking words and inserted constructions perform different semantic functions. Thus, the analyzed text revealed linkers and phrases that express assumptions, confidence, assertions or objections, an indication of the source of the message, clarification and additional information. The inserted constructions perform stylistic, artistic and pictorial functions. They belong to the units of expressive syntax, express the author's assessments, enhance the expressiveness and logical selection of certain details of the message.

When translating linkers, the translator faces a difficult task - to preserve not only the semantic meaning that the author of the text means, but also to convey the subjective modality that these units express.

Linkers at the beginning of the sentence are translated by appropriate words and expressions. Linking phrases at the beginning or inside the sentence are translated by appropriate phrases. When translating linking constructions in the middle of a sentence, it should be borne in mind that they can be entered incoherently. The analysis showed that the translation of the linking element directly depends on the function it performs in the sentence.

When translating inserted constructions, the translator often uses lexical-grammatical and complex transformations. The translator follows the rule of providing logical and adequate translation and tries to avoid interlingual differences in terms of lexical and semantic meaning and word combination.

INSERTED WORDS, LINKING WORDS, COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC FEATURES, PRAGMATIC POTENTIAL, SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TEXT, TRANSLATION TRANSFORMATIONS, EQUIVALENTS

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова А., Морараш Г. Співвіднесеність авторизованої оцінки з категорією авторської модальності // Актуальні проблеми синтаксису : матеріали міжнар. наук. конф. Чернівці, 2006. С. 131–137.
2. Азарова Л. Є. Вставні та вставлені конструкції в історичному дискурсі // Альманах Полтавського національного педагогічного університету. Рідний край, 2018. № 1 (38) С. 139–144.
3. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса. М. : Высшая школа, 1981. 185 с.
4. Амосова В. В. Вводно-модальные единицы в составе сложноподчиненного предложения : дис. ...канд. филол. наук: 10.02.01. Куйбишев, 1971. 247 с.
5. Аникин А. И. Основные грамматические и семантические свойства вводных слов и словосочетаний // Русский язык в школе. 1956. № 4. С. 22–27.
6. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. М. : Наука, 1981. Т. 40. № 4. С. 356–367.
7. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. 2 изд. М. : Рипол Классик, 1969. 607 с.
8. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. К. : Вища школа, 2005. 270 с.
9. Буслаев О. И. Историческая грамматика русского языка. М. : Учпедгиз, 1972. 676 с. URL : <http://e-heritage.ru/ras/view/publication/general.html?id=46865738> (дата звернення: 14.10.2020).
10. Вихованець І. К., Городенська К. Г. Дієслово. Прислівник. Службові слова-морфеми // Теоретична морфологія української мови : академічна граматики української мови / за ред. І. Вихованця. К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. С. 217–373.

11. Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І. Сучасна українська літературна мова : морфологія. Синтаксис. К. : Вища школа, 1989. 334 с.
12. Волчанська Г. Вставні конструкції у малій прозі Володимира Винниченка // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні науки». Випуск 62. Кіровоград, 2005. С. 204–209.
13. Галайбіда О. В. Вставлені конструкції в українському художньому тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2009. 20 с.
14. Ганич І. Д., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. К. : Вища школа, 1985. 360 с.
15. ГОСТ 12.0.003-74* Система стандартов безопасности труда. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация. [Введ. 1976-01-01]. М. : Госстандарт СССР, 1974. 4 с. (Межгосударственный стандарт).
16. ГОСТ 12.1.005-88. Система стандартов безопасности труда. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны. [На заміну ГОСТ 12.1.005-76 ; чинний з 1989-01-01]. М. : МОЗ СРСР, 1988. 50 с. (Міждержавний стандарт).
17. Городенська К. Мовна мозаїка. Проте, однак (одначе) – сполучники і вставні слова // Українська мова. 2016. № 3. С. 78. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2016_3_19 (дата звернення: 22.09.2020).
18. Грицина В. Інфраструктура речень публіцистичного стилю : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кривий Ріг, 2002. 171 с.
19. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці : Рута, 1999. 336 с.
20. Гуйванюк Н. В., Чолкан В. А. Співвідношення об'єктивної та суб'єктивної модальності в реченні : навч. посібник. Чернівці : Рута, 1997. 63 с.

21. ДБН В.1.1-7:2016. Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги. [На заміну ДБН В.1.1.7-2002 ; чинний від 2017-06-01]. К. : Мінрегіон України, 2017. 47 с. (Державні будівельні норми).
22. ДБН В.2.5-56:2014. Системи протипожежного захисту. [На заміну ДБН В.2.5-56:2010 ; СНиП 2.04.05-91 (розділи 5 та 22) ; чинний від 2015-07-01]. К. : Мінрегіон України, 2014. 191 с. (Державні будівельні норми).
23. ДБН В.2.5-28-2018. Природне і штучне освітлення. [На заміну ДБН В.2.5-28-2006 ; чинний з 2019-03-01]. К. : Мінрегіон України, 2018. 133 с. (Державні будівельні норми України).
24. ДСанПіН 3.3.2.007-98. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин. [Чинний від 1998-12-10]. К. : МОЗ України, 1998. URL: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2445> (Державні санітарні правила та норми) (дата звернення: 14. 11. 2020).
25. ДСТУ EN 2:2014. Класифікація пожеж (EN 2:1992; EN 2:1992/A1:2004, IDT). [На заміну ГОСТ 27331-87 ; чинний з 01.01.2016]. К. : Мінекономрозвитку України, 2014. 7 с. (Державний Стандарт України).
26. ДСТУ Б В.1.1-36:2016. Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою. [На заміну НАПБ Б.03.002-2007 ; чинний від 2017-01-01]. К. : Мінрегіонбуд України, 2016. 66 с. (Державний Стандарт України).
27. Дудик П. С. Речення із вставною і речення із вставленою частиною. // Просте ускладнене речення : навч. посібн. Вінниця, 2002. С. 182–243.
28. Завальнюк І. Комунікативно-прагматичні функції та стилістичні вияви вставних одиниць у сучасному українському газетному мовленні. Українська мова. 2009. № 1. С. 15–32.

29. Ємельяненко Г. Вставні слова як засоби реалізації лінгвокреативності // Лінгвістичні студії. 2013. Вип. 27. С. 79–84. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2013_27_16 (дата звернення: 20.09.2020).

30. Кадомцева Л.О. Вставні слова, словосполучення, речення. // Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. К. : Вища школа, 1972. С. 227–231.

31. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця : Нова книга, 2001. 303 с.

32. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навч. посіб. К. : НМК ВО, 1992. 400 с.

33. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. К. : Видавничий центр «Академія», 2009. 334 с.

34. Кобец Е. В. Рациональные и эмоциональные характеристики публичной речи: к вопросу об использовании вставных и вводных конструкций в политическом дискурсе // Перспективы науки. Филология. 2011. № 3 (18). С. 79–87.

35. Ковтун Т. В. Щоб і науково, і популярно // Культура мови на щодень. 2010. URL : [http:// www.kulturamovy.org.ua /KM/pdfs/Magazine36-19.pdf](http://www.kulturamovy.org.ua/KM/pdfs/Magazine36-19.pdf) (дата звернення: 14.09.2020).

36. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М. : Высш. шк., 1990. 253 с.

37. Коцарь Э. Б. Вводные слова и словосочетания, вводные предложения, вставные конструкции : учебно-методическое пособие для слушателей отделения повышения квалификации редакторов. М. : МГПИ, 1966. 31 с.

38. Кульбабська О. Прагматика вставних конструкцій у комунікативно-інтенційних типах речень // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія. 2012. Вип. 648–649.

С. 252-259. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf_2012_648-649_40 (дата звернення: 14.11.2020).

39. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Ч. 2. Синтаксис. К. : Рад. шк., 1961. 284 с.

40. Курс сучасної української мови / за ред. А. А. Булаховського. К. : Радянська школа, 1951. Т. 2. Синтаксис. 407 с.

41. Лосева Л. М. Как строится текст. М. : Наука, 1980. 140 с.

42. Матвеева Г. Г. Актуализация прагматического аспекта научного текста. Ростов : Изд-во РУ, 1984. 132 с.

43. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения // Пражский лингвистический кружок : сб. статей. Москва : Прогресс, 1967. С. 239–245.

44. Мацкевич А. Р. Модальні слова та вставні компоненти як засоби втілення модальності в українській та арабській мовах // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2012. Вип. 30. С. 62–64. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_30_21 (дата звернення: 14.10.2020).

45. Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи. Л. : Наука. 1978. 387 с.

46. НАПБ А.01.001-14. Правила пожежної безпеки в Україні. [На заміну НАПБ А.01.001-04 ; чинний від 2014-12-30]. К. : МВС України, 2014. 91 с. (Нормативний акт пожежної безпеки).

47. Новікова О. Вставні та вставлені конструкції у сучасній українській мові: статус, функції // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. Бердянськ : БДПУ, 2019. Вип. 18. С. 162–176.

48. НПАОП 40.1-1.01-97. Правила безпечної експлуатації електроустановок. [На заміну НАОП 1.1.10-1.01-85 ; чинний з 1997-10-06].

К. : Держнагляд охорони праці, 1997. 97 с. (Нормативно-правовий акт охорони праці).

49. НПАОП 40.1-1.21-98. Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів. [На заміну ДНАОП 0.00.1.21-84 ; чинний з 1998-01-09]. К. : Мінпраці України, 1998. 89 с. (Нормативно-правовий акт охорони праці).

50. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Синтаксис русского языка. СПб., 1912. URL : <http://e-heritage.ru/ras/view/publication/general.html?id=46865738> (дата звернення: 09.09.2020).

51. Олійник З. П. Вставні і вставлені компоненти у структурі висловлювання і тексту: автореф. дис. ...канд. філол. наук. Донецьк, 2002. 19 с.

52. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. ...канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2005. 20 с.

53. Пантелеева Е. А. Коммуникативно-прагматические свойства вводных и вставных элементов в современном русском языке (на материале художественных и публицистических текстов): автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.01. Волгоград, 2005. 20 с.

54. Пешковский О. М. Русский синтаксис в научном освещении. М. : Яз. славян. культуры А. Кошелев, 1956. URL : <https://ksana-k.ru/?p=3031> (дата звернення: 14.09.2020).

55. Плющ Н. П. Інтонація вставності в українській мові. К. : Вища школа, 1976. 132 с.

56. Пономарів О. Д. Григор'єв О. М., Долман С. Є. Сучасна українська мова. Синтаксис : підручник [Текст] / за ред. О. Д.Пономаріва. К. : Либідь, 1994. 256 с.

57. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник. 3-тє вид. перероб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 246 с.

58. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике : в 4 т. М. : Учпедгиз, 1958. Т. 3. 551 с.
59. Приймак А. Мовні засоби реалізації експресивності та емоційності у щоденникових текстах на синтаксичному рівні (на матеріалі «Дневника» Т. Шевченка). Волинь. Житомирщина // Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Вип. № 21. 2010. С. 245–250.
60. Прияткина А. Ф. Русский язык: Синтаксис осложненного предложения. М. : Высш. шк., 1990. 176 с.
61. Псурцев Д. В. Стратегия перевода. М. : ИПК МГЛУ «Рема», 2010. 158 с.
62. ПУЕ-2017. Правила улаштування електроустановок. [На заміну ПУЕ-86 ; чинний з 2017-08-21]. К. : Міненерговугілля України, 2017. 617 с.
63. Разинкина Н. М. Функциональная стилистика английского языка. М. : Высшая школа, 1989. 182 с.
64. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. М. : Международные отношения, 1974. 216 с.
65. Романова Р. М. Мелодика вводных и вставных предложений в современном русском языке : автореф. дис. ...канд. филол. наук. Л., 1971. 20 с.
66. Рудковская М. Н. Вводно-модальные элементы в публицистических текстах : автореф. дис. ...канд. филол. наук. М., 1982. 24 с.
67. Руднев А. Г. Синтаксис осложнённого предложения. М. : Учпедгиз, 1959. URL : http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/45620/1/978-5-7996-0769-2_2012.pdf (дата звернення: 14.09.2020).
68. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. К. : Наук. думка, 1972. 516 с.
69. Тихомиров В. Разграничение вводных и вставных конструкций в современном русском языке // Русский язык в школе. 1963. № 6. С. 100–102.
70. Турчак О. М. З історії вивчення вставлених конструкцій як синтаксичної категорії структурно-комунікативного рівня // Вісник

Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. 2011. Т. 19. Вип. 17 (3). С. 160–165.

71. Целікова Є. Є. Комунікативно-прагматичні особливості вставних слів і конструкцій у науково-навчальних текстах // Сучасна філологія: перспективи та пріоритетні напрями наукових досліджень : Міжнародна науково-практична конференція. Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2020. С. 61–65.

72. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. Л. : Акад. наук СССР, 1941. 265 с.

73. Шемякіна Н. В. Особливості актуального членування вставних речень, які передають слова автора // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія. 2018. Вип. 18. С. 335–342. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_2018_18_48 (дата звернення: 10.09.2020).

74. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. М. : Наука, 1988. 215 с.

75. Шишкина И. С. Внесения в английский и русском языках (графика, семантика, прагматика) // Вестник ВятГГУ. Вып. 1(1). Киров, 2008. С. 131–134.

76. Шульжук К. Ф. Речення із вставними і вставленими компонентами // Синтаксис української мови : підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. С. 166–171.

77. Beedham C. Language and Meaning : The structural creation of reality [Text] . Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2005. 228 p.

78. Boylan K., Browning E., Burton K., DeVries K., Kurtz J. Let's Get Writing! Virginia Western Community College, 2018. 339 p. URL: <https://viva.pressbooks.pub/letsgetwriting> (дата звернення: 14.11.2020).

79. Danes F. Functional Sentence Perspective and the Organization of the Text // Papers of functional sentence perspective / ed by F. Danes. Prague : Academia, 1974. P. 79–103.

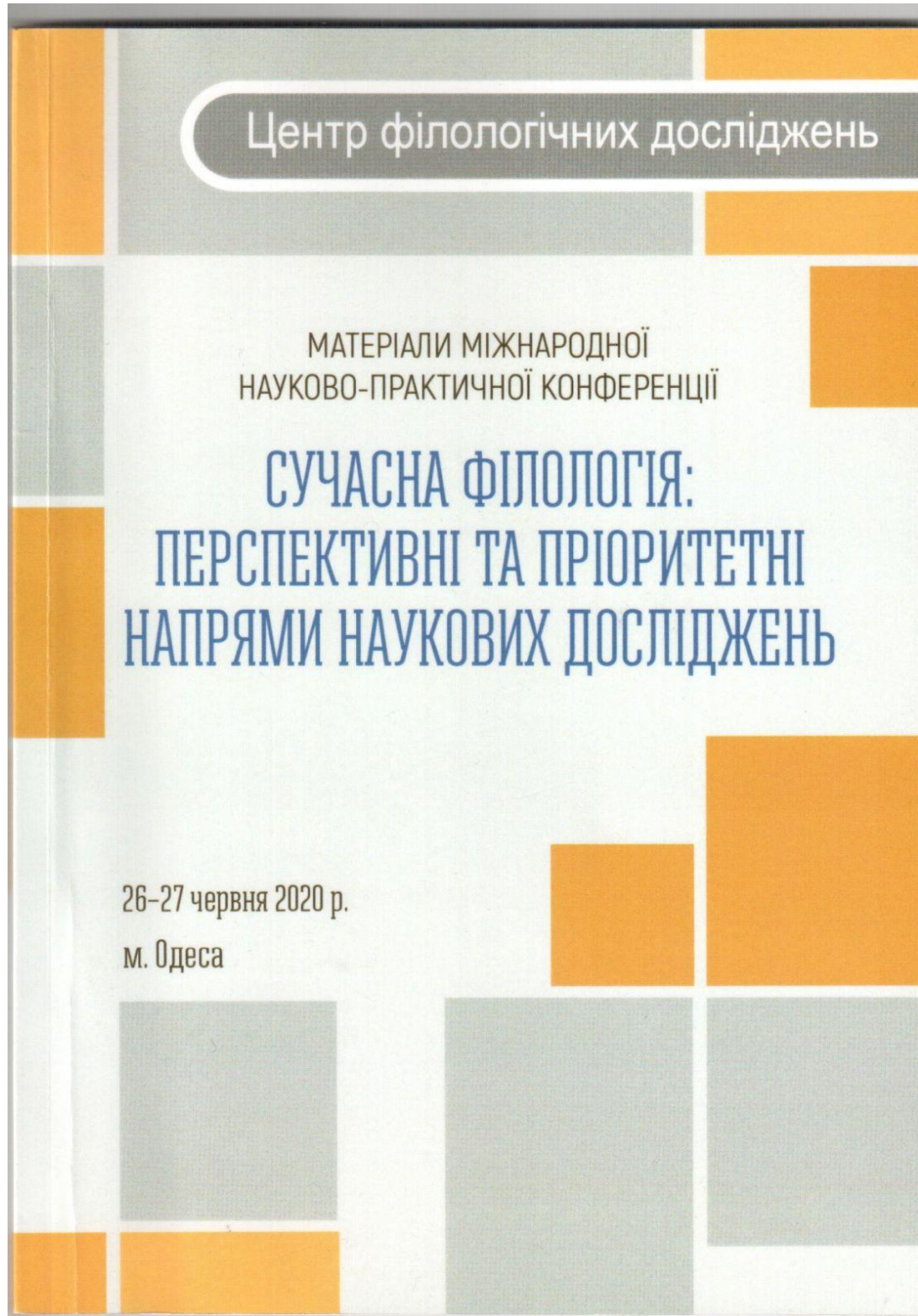
80. Fontanet M. The Technical Translator: The Sherlock Holmes of Translation? // Translating English technical texts (parts I and II). Genève : Cern and University of Geneva, 2011. P. 18–26.

81. Mitchell S. , Baugh L., Kelly J. Constructing Sentences. Open School BC. 2007. URL : <https://www.openschool.bc.ca/pdfs/wotr/Constructing%20Sentences.pdf> (дата звернення: 14. 11. 2020).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

82. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / пер. з англ. О. Погинайко; наук. ред. Р. Семків. К. : Смолоскип, 2008. 360 с.

83. Barry P. Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory. Manchester University Press, 1995. 239 p.

ДОДАТКИ**Додаток А****Тези за темою роботи**

**Південноукраїнська організація
«Центр філологічних досліджень»**

**Міжнародна науково-практична
конференція**

**«СУЧАСНА ФІЛОЛОГІЯ:
ПЕРСПЕКТИВНІ ТА ПРІОРИТЕТНІ
НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

26–27 червня 2020 р.

**Одеса
2020**

Целікова Є. Є. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВСТАВНИХ СЛІВ І КОНСТРУКЦІЙ У НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТАХ	61
--	----

НАПРЯМ 4. ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Малая А. Р. ОСНОВНІ МОТИВИ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СЕМІОТИЧНИХ ТА ІНТЕРСЕМІОТИЧНИХ СКЛАДНИКІВ ЗБІРКИ ПОЕЗІЙ «АНТЕНА» СЕРГІЯ ЖАДАНА	65
---	----

Назарець В. М., Бондар О. А. СЕМАНТИЧНА ПРИРОДА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ АДРЕСОВАНOSTІ У ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ	68
--	----

Павлюх Н. М. ЧИТАЧ Е.Т.А. ГОФМАНА	71
---	----

НАПРЯМ 5. ЗАГАЛЬНЕ, ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Строганова Г. О. МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ НІМЕЦЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ	75
--	----

НАПРЯМ 6. ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Рахно К. Ю. ГЛИНЯНИЙ ПОСУД У ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ОЛЕКСАНДРА ТЕРЕЩЕНКА	79
--	----

Свередюк У. Д. ФАНТАСТИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ ТА ГЕНІАЛЬНА ПРОСТОТА ПОЕТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ УКРАЇНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФУ ..	82
--	----

НАПРЯМ 7. МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Набок А. І., Талавіра Н. М. РОЗВИТОК МОВНОГО ПРЕДСТАВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «POLICE VIOLENCE» У РИТОРИЦІ ЗАГОЛОВКІВ «THE WASHINGTON POST»	87
--	----

членами речення: використання риторичних і розділових запитань, паузи-хезитації: наявність вставних речень; вживання вигуків; використання простих, еліптичних (частіше окличних) речень (особливо у Twitter), що створює динамізм та ілюзію реальної розмови; лаконізм і, як наслідок, підвищена інформативність стрічки новин; експресивність синтаксичних конструкцій.

Пунктуаційні та фонетико-графічні особливості. Вище вже частково йшлося про чинники використання мови у соціальних мережах, які багато в чому відобразились також у на рівнях пунктуації, фонетики та графіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюбіна, О. Комунікативний аспект соціальних мереж Facebook і Twitter. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки, 2, 2016. – 218-222.
2. Синюта О. Роль соціальних мереж у змінненні мов [Електронний ресурс] / Синюта О. // International scientific survey journal. – 2018. – Т. 1, № 3. – С. 1-13. – Режим доступу: <http://syniutajournals.com/index.php/ISSJ/article/view/17/15> . – Назва з екрана.
3. Шпитальний В. Використання української мови в соціальних мережах. НТУ «ХПІ», 2016.
4. Kern, R. (2014). Technology as pharmakon: The promise and perils of the internet for foreign language education. The Modern Language Journal, 98(1), 340-357.
5. Kramsch, C. (2014). Teaching foreign languages in an era of globalization: Introduction. The Modern Language Journal, 98(1), 296-311.
6. Pistolesi Elena. Manuale di linguistica italiana. PG., 2004.
7. Reed, J. (2014). How social media is changing language. Retrieved from: <https://blog.oxforddictionaries.com/2014/06/18/social-media-changing-language/>

Целікова Є. Є.

студент заочної форми магістратури
кафедри теорії та практики перекладу

Національний університет «Запорізька Політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВСТАВНИХ СЛІВ І КОНСТРУКЦІЙ У НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТАХ

Нещодавно у лінгвістиці значно пожвавилось дослідження метатекстових елементів, до яких належать вставні та вставлені одиниці і конструкції, оскільки вони є об'ємними, індивідуальними і водночас типовими засобами мовного вираження думок, почуттів тощо. Інтерес до категорії вставлення пояснюється тим, що змінилися склад вставлених

конструкцій, прийоми їх уведення в речення, форми ускладнення тексту, текстова мотивація в цілому.

Поза увагою науковців залишаються комунікативно-прагматичні особливості функціонування вставних слів і конструкцій у науково-навчальних текстах, що й становить актуальність дослідження.

Вставлені конструкції демонструють раціональність мовлення, її логічність і точність, і саме в цьому полягає їхня експресивність, вставні – являють емоційну експресію мовлення» [3, с. 82].

Вставні слова в сучасній мові є результатом скорочення, стягнення або встановлення в реченнях певних різновидів колишніх речень або їхніх частин [1, с. 236].

Вставними конструкціями є «окремі слова, групи слів і цілі речення, які виражають ставлення того, хто говорить, до висловлюваної думки, характеризують спосіб її оформлення чи вказують на джерело повідомлення, на зв'язок із попереднім чи наступними тощо» [2, с. 48].

Під вставленими конструкціями розуміємо такі форми, які вводяться в речення на семантико-комунікативному рівні. Вони не пов'язуються формально з жодним з його членів і характеризуються специфічною інтонацією й семантикою, вираженням ставлення до повідомленого з погляду його ймовірності чи неймовірності, емоційної оцінки, ступеня звичайності, способу оформлення думок, активізації співрозмовника тощо [4, с. 171].

Тобто вставлені компоненти репрезентують складний процес формування думки і сприяють адекватній реалізації намірів автора.

Оскільки вставні слова надають додаткового відтінку значенню основного речення, то вони пов'язуються з ним за змістом. Вставні слова лише з формально-граматичного погляду ізольовані від речення; з комунікативного погляду вони пояснюють основне речення в цілому.

В сучасному мовознавстві вставні та вставлені конструкції класифікуються в основному за будовою або складом компонентів і за семантикою. При чому, вставні слова виділяються комами, а вставлені конструкції – тире або дужками.

Вставні одиниці служать для вираження суб'єктивно-модальних значень у реченні, допомагаючи автору тексту аналізувати явища дійсності, виражати власні погляди на ті чи інші події, явища тощо. А вставлені конструкції інтенсифікують інформаційну насиченість тексту через доповнення, конкретизацію, деталізацію, розширення основної інформації, виявляють ставлення автора до зображуваних подій, активізують його спілкування з адресатом тексту, тобто речення з вставленими конструкціями є дієвішими і мають більший вплив на адресата.

Основною особливістю науково-навчальних текстів є їхнє практичне призначення: однією з їх головних функцій є задовольнити потреби в інформації або надати інструкції реципієнту, щоб він міг впоратися із завданнями, оскільки інструкції, наукові розробки й статті не читають задля отримання естетичного задоволення [4, Fontanet].

Науково-навчальний підстиль характеризується доступністю викладу інформації, спрощеністю системи доведень, програмністю викладу

матеріалу, спрямованою на активізацію мислення реципієнта, поступовим, послідовним введенням термінологічної лексики.

Велику групу різноманітних за змістом вставних і вставлених конструкцій об'єднує спільна мета їх використання – забезпечення зрозумілості, однозначного сприйняття наукової інформації.

У творі Пітера Баррі «Вступ до теорії: літературознавство та культурологія» (1995) використано низку вставних слів, словосполучень та речень. Крім вставних конструкцій, Пітер Баррі використовує у своїй роботі вставлені конструкції.

Елементи цієї книги виражають упевненість чи невпевненість, містять уточнення або пояснення якоїсь деталі, передають суб'єктивну оцінку автора чи надають його коментар щодо висловленого. Крім того, у багатьох випадках вставні і вставлені конструкції мають на меті привернути увагу читача до цієї додаткової інформації та виразити ставлення автора до висловленої ним думки і зображуваних подій, тобто виступають багатоаспектним засобом реалізації авторських задумів.

Основною диференціальною ознакою вставних і вставлених одиниць є модальність: вставні конструкції є одним із засобів вираження суб'єктивної модальності, а вставлені конструкції репрезентують насамперед об'єктивну модальність. Вставні конструкції можуть займати всі три позиції в реченні (на початку, в середині або в кінці речення), а вставлені можуть знаходитися тільки всередині або наприкінці.

Вставлені конструкції переважно відділяються дужками або тире з обох боків чи комами з тире, в той час, як вставні слова відокремлюються комами. Вставні слова та словосполучення можуть бути вилучені з речення без зміни його змісту, тому що вони синтаксично не пов'язані з реченням або з іншими словами і не можуть існувати самостійно. На відміну від вставних, вставлені конструкції синтаксично пов'язані з реченням або з одним з його членів. Вставні, як і вставлені конструкції, поділяються за будовою на слова, словосполучення і речення.

Існують і спільні ознаки – вставні й вставлені конструкції характеризуються помітним комунікативним навантаженням: надають висловленню переконливості, регулюють процес сприймання, акцентують увагу на основних моментах змісту, привертають увагу до повідомлення.

Найпоширеніші в науково-навчальних текстах вставні слова останніх трьох категорій. За їх участю будується абзац: вставні слова, розташовані в певній логічній послідовності, функціонують як опорні пункти повідомлення. Вставлені конструкції більш різноманітні за семантичними групами.

Вставлені конструкції виконують стилістичні, художньо-зображальні функції. Вони належать до одиниць експресивного синтаксису, виражають авторські оцінки, посилюють виразність і логічне виділення певних деталей повідомлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буслаєв О.И. Историческая грамматика русского языка. М. : Учпедгиз, 1972. 676 с. URL : <http://eheritage.ru/ras/view/publication/general.html?id=46865738>

2. Ганич І.Д., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
3. Кобец Е.В. Рациональные и эмоциональные характеристики публичной речи: к вопросу об использовании вставных и вводных конструкций в политическом дискурсе // Перспективы науки. Филология. № 3 (18). 2011. С. 79-87.
4. Шульжук К.Ф. Речення із вставними і вставленими компонентами. // Синтаксис української мови: Підручник. К., 2004. С. 166-171.
5. Fontanet M. The technical Translator: the Sherlock Holmes of Translation? / Mathilde Fontanet // Translating English technical texts (parts I and II). – Genève : Cern and University of Geneva, 2011.

Додаток Б

Вставні слова vs вставлені конструкції

Ознаки	Вставні слова	Вставлені конструкції
за функцією	виражають суб'єктивну модальність	висловлюють додаткові відомості, побіжні зауваження, пояснення
за структурою	менша різноманітність синтаксичних конструкцій	велике розмаїття синтаксичних конструкцій
за положенням в реченні	змінне	інтерпозиція, рідше постпозиція, немає препозиції
за особливостями інтонації і пунктуаційного оформлення	паузи, пониження тону, прискорений темп вимови; в тексті виділяються комами	інтонація «включення» - з більш глибокими паузами; в тексті позначаються дужками, рідше тире.
за засобом вираження модальності	суб'єктивна модальність	об'єктивна модальність
за засобом вираження синтаксичних зв'язків	не пов'язані з реченням і не можуть існувати самостійно	синтаксично пов'язані з реченням або з одним з його членів